

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2011/9 szám

Villám

Jurij Davidovics Levitanszkij: Minek a bolondnak tenger

A bolondnak adták a tengert.
Megérintette és belémert.
Majd megnyalta vizes ujját.
Sós ízű, keserű ujját.
A bolond a tengerbe köpött.
Közről és sokszor köpött.
Tengerbe köpni mindig édes.
Főleg bolondnak oly negédes.
Aztán megállt. Fáradtan állt.
A homokban helyet talált.
Hevert a hullámoknak háttal.
Lottót játszódtott önmagával.
Játszik, nyer, játszik és veszít.
Majd szájharmonikát kerít.
A bolond játszik s győz a tenger.
De minek a bolondnak tenger?

Fordította: Ballai László

Emlékezet

Háromezer éve mondták

BÖLCS SALAMONNAK PÉLDABESZÉDEI

26. rész

1. Mint a hó a nyárhoz és az eső az aratáshoz, úgy nem illik a bolondhoz a tisztesség.
2. Miképen a madár elmegy és a fecske elrepül, azonképen az ok nélkül való átok nem száll az emberre.
3. Ostor a lónak, fék a számárnak; és vessző a bolondok hátának.
4. Ne felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne légy te is ő hozzá hasonlatos;
5. Felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne legyen bölcs a maga szemei előtt.
6. A ki bolond által izen valamit, lábait vagdalja el magának, és bosszúságot szenved.
7. *Mint* a sántának lábai lógnak, úgy a bölcsmondás a bolondoknak szájában.
8. Mint a ki követ köt a parittyába, úgy *cselekszik*, a ki a bolondnak tisztességet tesz.
9. *Mint* a részeg ember kezébe akad a tövis, *úgy akad* az eszes mondás a bolondoknak szájába.
10. Mint a lövöldöző, a ki mindent megsebez, olyan az, a ki bolondot fogad fel, és a ki csavargókat fogad fel.
11. Mint az eb megtér a maga okadására, úgy a bolond megkettőzteti az ő bolondságát.
12. Láttál-é oly embert, a ki a maga szemei előtt bölcs? A bolond felől *jobb* reménységed legyen, hogynem mint a felől!
13. Azt mondja a rest: ordító *oroszlán* van az úton! oroszlán van az utczákon!
14. *Mint* az ajtó forog az ő sarkán, úgy a rest az ő ágyában.
15. Ha a rest az ő kezét a tálba nyujtotta, resteli azt csak szájához is vinni.
16. Bölcsőbb a rest a maga szemei előtt, mint hét olyan, a ki okos feleletet ad.
17. Kóbor ebet ragad fülön, a ki felháborodik a perpatvaron, a mely őt nem illeti.
18. Mint a balga, a ki tüzet, nyilakat és halálos szerszámokat lövöldöz,
19. Olyan *az*, a ki megcsalja az ő felebarátját, és azt mondja: csak tréfáltam!
20. Ha a fa elfogy, kialuszik a tűz; ha nincs súsárló, megszűnik a háborgás.
21. Mint az elevenszénre a holtszén, és a fa a tűzre, *olyan* a háborúságszerző ember a patvarkodásnak felgyújtására.
22. A fondorlónak beszédei hízelkedők, és azok áthatják a szív belsejét.
23. *Mint* a meg nem tisztított ezüst, melylyel valami agyagedényt beborítottak, *olyanok* a gyulasztó ajkak a gonosz szív mellett.
24. Az ő beszédeivel másnak tetteti magát a gyűlölő, holott az ő szívében gondol álnokságot.
25. Mikor kedvesen szól, ne bízzál ő hozzá; mert hét iszonyatosság van szívében.
26. Elfedeztethetik a gyűlölség csalással; de nyilvánvalóvá lesz az ő gonoszsága a gyülekezetben.
27. A ki vermet ás *másnak*, abba belé esik; és a ki felhengeríti a követ, arra gurul vissza.
28. A hazug nyelv gyűlöli az általa megrontott *embert*, és a hízelkedő száj romlást szerez.

Németh László: Második szárszói beszéd

Aki a magyarság újkori történetét megírja, arra kell felelnie, hogy süllyedt „bennszülötté” ez a nagy középkori nemzet tulajdon országában. Ha a színészekre gondolnak, tudják, mit értek bennszülöttön. Állami életét idegenek vezetik; ha vannak is véréből való nagyjai, azok csak maharadzsák; gazdaságilag kizsákmányolják; idegen civilizációk selejtje ellen nincs védelme; erkölcsében és testében nyomorodóban van.

Újkori történelmünket tanulságos e folyamat előrehaladta szerint osztani korszakokra. A mohácsi vésszel csak állami életünk felsőbb irányítását veszítettük el; a helyi kormányzat mindenütt magyar maradt, Erdélyben az állam is; nép és urai nemcsak a közös gondolkozásmódban tartoznak össze: akkor kapcsolja őket egy új kultúrmozgalomba a közös prédikátor. A szatmári békével a magyarság szorosabb gyámság alá kerül. Országá idegen népeknek és idegen birtokosoknak lesz települési területe. A privilegizált jövevényekkel szemben ellenőrzött elem. Vallásában nyomják, erkölcsében rontják. Előmenetel és hűtlenség lassan egyet jelentenek. A vidékre szorult magyar úri rend és a nép közt azonban még megvan a patriarkális kultúrscere; a közhittel ellentétben a főnemességet is csak 1795-tel veszítjük el egészen. A Ferenc-kor a legnagyobb zökkenő lefele, ekkor kezdődik meg az alsóbb nemesség elnémetesedése is. Nyelvünk most rúgódik el a népnyelvről; műveltek és műveletlenek közt most lép föl az az átbeszélhetetlen úr, amelyet Móricz Zsigmond olyan szépen éreztet *Rózsa Sándor*-ában. De a kulturális szakadék fölött a korszak vége felé még gyönyörű hidat vernek a demokrata elvek, az irodalom nép felé fordulása. A Bach-korszakkal egy vadidegen rendszer nő bele minden eddiginél mélyebben a nemzet testébe; iparunk most lesz idegen monopólium. S a magyarrá cégérezett Habsburg-királyság csak leplezi, de nem állítja meg a folyamatot. Mint a többi Habsburg-országban, nálunk is egy magát magyarnak nevező felületes nemzetköziség veszi át a gyarmatosítók szerepét. Míg a magyarság elhúzódik, dacoskodik és kivándorol: ő szerzi meg az iparosítás előjogát, néhány maharadzsa égisze alatt ő kormányozza az új hivatalnokállamot, ő csinál kultúrát s tudományt neki, s ő vezeti az országot az új világháborús sokk felé. A magyarság bennszülött jellege ebben a korszakban már nyilvánvaló: műveltség, hatalom, gazdagság mind ellene van.

A kihagyott fényes történeti nevek és órák is azt bizonyítják, hogy a magyarság nem egykönnyen adta meg magát ennek a bennszülöttsorsnak. Újkori története s különösen irodalomtörténete azért olyan gyönyörű, mert a legmostohább viszonyok közt is összeszedte magát, s a semmiből szinte, hatalmas mozgalmakat hozott létre, hogy magát teljes nemzeté egészítse ki. A reformációból Pázmányékon, Zrínyi körén, a Wesselényi-összeesküvés résztvevőin át párhuzamos főúri és népi mozgalom visz föl Rákóczi Ferencig, újkori történelmünk legszebb alakjáig. A XVIII. század nyomása alól tüneményes gazdagsággal tör fel a magyar felvilágosodás, amelynek Ferenc császár a Vérmezőn fejét vette. A reform három nemzedéke: Széchenyi, Kossuth és Petőfi: három meredek lépcsőfoka a szabadulásnak. S a kiegyezés utáni Magyarország mélységeiből is fölért – hulla hulla hátán – a fényre Adyval az az irány, amelyet az irodalomtörténet a magyar regeneráció mozgalmanak nevezett el. Senki sem mondhatja, hogy a magyarság rest volt megváltani magát. Inkább egy különös fajta végzet függött fölötte, amely sosem engedte, hogy amit a maga javára elkezdett, befejezze.

Az újkori magyarnak az európai eszmékkel sokkal több szerencséje volt, mint az európai történelemmel. Azok természetében, vágyaiban elkeveredve, termékeny mozgalmakban hajtottak ki; amit azonban az európai gondolkozástól kapott, azt az európai történelem gonosz kezével mindig visszavette. Rákóczi, Hajnóczyék, Kossuth, sőt Ady is: mindnyájuk művét az európai történet tette semmivé. Kevés nemzet történelmének vannak olyan világos, éles korszakhatárai, mint a magyarnak. Hogyne, mikor minálunk egy-egy új korszak azzal kezdődik, hogy az európai történelem jóvoltából mindent előlről kellett kezdeni. A történelemnek voltunk gyakorlatlanabb vitorlázói, mint a gondolatnak? Ellenfeleink, gyarmatosítóink

voltak közelebb mindig az európai történet kohójához? Vagy faji fegyelmetlenségünk, a romló bennszülötterkölc bosszulta meg magát a döntő órákban? A magyarázatok változnak; megmarad, hogy az európai válságok löktek mind mélyebbre a bennszülöttsorsba, amelyből az európai múzsák oly barátságosan próbáltak kiemelni.

*

Ki ismerhetné félre, hogy a mi korszakunknak, a lefolyt negyedszázadnak is ez a vázlata: egy nagy zökkenő után iszonyú süllyedés, bénaság, azután az élni akarás lassú vetése, s végül a vihar, mely közbeszól.

Az a rendszer, amelyben az 1919-i forradalom óta élünk, talán még szűkebb, sivárabb, mint a régiebb katasztrófákkal ránk szakadók. Habsburg-restauráció, császár nélkül: így neveztem el egy régiebb írásomban, s valóban mindazok a nemzetközi elemek, amelyeket a Habsburg Birodalom népeiből népei ellen kitenyészett; arisztokrácia, klérus, nagytőke nagy fényvel iktattattak vissza tekintélyükbe, éppen csak a császárt nem lehetett visszahozni, idegen tilalomra. Míg körülöttünk új nemzeti államok virágoztak föl, mi a régi Habsburg-monarchia romjait őriztük; épületeink ennek a stílusában épültek; történelmünket ennek az igazolására fogalmazzuk át; Szent István-i gondolat címén tulajdonképpen Mária Terézia birodalmáért vállaltuk a szomszéd népekkel az összeférhetetlenséget. S ez az anakronizmus jellemezte államunkat befelé is. A parasztságot egy rövid kiscgazda-fölbuzdulás után kirakták a politikából; a munkásság forradalmi „bűnei” miatt karcerben ült, a jól átfésült értelmiséget szigorú ellenőrzéssel idomították szolgává. Az osztrák és kiegyezett kormányok alatt sosem volt olyan kevés művelt fő az ország ügyeit vivők közt. A gondolkozó magyar, ha fölfelé kellett néznie, nem Metternich-féle ellenfelekkel, pompásan sakkozó világfiakkal állt szemben, mint Széchenyi korában, hanem analfabétákkal.

A magyarság ebben a rendszerben csak néhány maharadzsjával vett részt: kizárása az állam viteléből, társadalmi magára maradása, elbitangolódása – a bennszülötté válás feltételei – súlyosabbak voltak, mint bármikor. Annál csodálatosabb, hogy az államélet merevsége alatt hogy megéledt mégis a társadalom. A történelem kutatója számára ebben a negyedszázadban is az lesz a végtelenül vonzó: megfigyelni, a teljes bénaságban hogy mocordul meg apró szigeteken, itt is, ott is a jó szándék; hogy találja meg a homályból előtapogatózva jelszavait, s hogy mozdítja meg fokról fokra az egész társadalmat. Mint a reformkorban az alsóbb nemesség, Adyék körül a zsidó polgárság, most az úgynevezett középosztály alsóbb rétegei, a két-háromszáz pengős értelmiség lesz a nemzet élesztője. Felülről egy tompa és konok bürokrácia nehezédvén rája; a jobbak oldalt és lefelé keresik a szövetségest. Az új magyar irodalom mellé, melyet idáig csak néhány lipótvárosi inyenc s egy-két műveltebb munkás olvasott, ő szegődik oda olvasóul. Homályos vágyában a teljesebb, „magyarabb” nemzet után parasztimádatba esik. Ő áll a parasztságból előszivárgó népi írók mellé. Ő indít népfőiskolákat. Ő próbál a néppel barátkozni. S ő válik a bűnös középosztály, azaz önmaga legnagyobb gyalázójává. A jelenség szociológiai értelme: a lassan ocsúdó értelmiség igyekszik itt letépni magáról a középosztályi libériát, s keresi azokon a torz s néha ábrándos módokon, amelyeket a kor megenged, a munkásrétegekkel a szolidaritást.

Ugyanekkor a parasztság városra ömlése s városiasodása is tovább folyik. Ezt a tüneményt sokan mély szomorúsággal nézik. Sajnálják a parasztságról lehulló népviseletet, eliszonyodnak a szájára került slágeren, majmolt városias szokásain. Ez azonban a néprajzos és a kultúrtörténész bánata. A parasztság számára ez feltörés, haladás, kikapaszzkodás egy olyan életmódból, amelyet ázsiai parasztermelőgazdaságunk tart fenn az ország nagy részében. A népfőiskolák gyűszűkkel mennek elébe egy hatalmas folyamnak, amely a parasztságot a városi műveltség felé viszi. Ma az egész ország egy népfőiskola, a falusi nép nagy része iskolába iratkozik, ki jóba, ki rosszba: ki a gyárak, ki a cselédsors, ki az ondolálós bolt iskolájába, de iskolába. Érdemes megnézni a vidéki polgárik bejáró tanulóit, milyen távolságokról jönnek apró falkáikban; hajnali három-négykor kelnek, este hatra érnek haza – rajtuk, az ő szüleiken lehet mérni a parasztság törtetését a fény felé, amelynek a népi író csak előreszökött tagja. S elődeik: a városokba már begyökeresedett munkásság, azokat sem béníthatta meg sem a politikai vesztegár, sem a harmincas évek gazdasági nyomorúsága. A városi szakmunkásság közt ma már egyre ritkább, aki polgárit nem végzett, a jobb műhelyekben felnőtt ifjak műveltsége, ha másféle is, eléri érettségizett társaikét. Nézzenek meg egy szakácsot, elektrotechnikust a műhelyen kívül. Öltözetében, beszédében, szokásaiban alig üt el, hacsak nem előnyére, attól az értelmiségi rétegtől, amely egyre nagyobb százalékban kerül ki az ő fiaiból.

S a társadalmi kiegyenlítődés jelensége mögé (mely oly groteszk ellentétben áll az államvezetők mandarinetikettjével) kertvárosokba szétszóródó nagyvárosok, megyényi területeket ellepő gyümölcsöskertek rajzolják fel az új kultúrtájat, melyen ez a fény felé törő bennszülött nép méltó hazát találhatna. Hivatalukba belécsömörlött értelmiségiek, szabadidejükben ojtogató hivatalosolgák, gyári munkások, a magasabb földművelésre rákapott gazdaifjak törekednek abba a Kert-Magyarországba, melynek apró városgóccokkal s villamosított tanyákkal teleszórt tájképét ők talán elképzelni sem tudják, csendes, emberies, "kispolgárinak" gúnyolt hajlamaikban mégis ők készítgetik. Az írónak, a gondolkozónak valóban csak oda kellett állnia e társadalmi folyamatok valamelyike mellé, álmodni vagy káromkodni értük, a küzdőket megmintázni, a veszélyeket elkiáltani, a széteső dolgokat összekapcsolni, s méltó munkát talált egy életre. S a magyar irodalom pezsgett is a munkától ezekben az esztendőben. Majd csak, ha tisztább távlatunk lesz az összehasonlításra, akkor csodálkozunk el, mennyi erőt vetett irodalmába ez a bennszülött nép; pedig tán sehol sem követtek el annyit azért, hogy a szellemet írókopókkal lefogva tartsák, a valódi írókat egymásnak ugrasszák, az irodalom hangját összezavarják. A viták, a gyűlölség, a bennszülötterkölc torz kinövései persze feltűnőbbek, mint a művek alján leszűrődő halk magyar ideológia, de hogy ilyen is van, épp önöknek nem kell bizonyítanom. A nagy író itt abban különbözik a kicsinytől, hogy többet, nagyobb láthatárt, teljesebb igazságot lát, de nem abban, hogy mást.

*

Sajnos, e sok jó törekvés fölött is ott volt a végzet: a mi érésünk megint lassúbb volt, mint Európa közbeszóló kedve. 1935-ben már azért erőltettük annyira, akár csíny árán is, hogy a társadalom jó ösztönei az államvezetésben is érvényesüljenek, mert nyilvánvaló volt, hogy Európa új krízis felé megy, amely bennünket a régieknél is készületlenebbül talál. A rendszer azonban sokkal merevebb volt, semhogy megértett volna bennünket. Félredobott javaslataink legfőleg utólag szolgálhatnak összehasonlításul. A *Magyarság és Európa*-féle műveket olvasva önök is elgondolkozhatnak: hol lennének most, ha a magyar politika a dunai összetartozás és a szövetkezeti szocializmus eszméin indul el, s hová jutottunk így.

Az elmulasztott alkalom kétségbeeséséből a katasztrófa beköszöntése vert föl. Én ezt a háborút az első pillanattól mély pesszimizmussal néztem. Nemcsak a háború pusztításaitól: megszállásoktól, bombázásoktól, a legjobbak elhurcoltatásától féltettem azt, amit idáig csináltunk, sokkal inkább a háború utáni „rendezéstől”. Az az „üdvösség”, amellyel Európa fog megajándékozni, nem az lesz, amely társadalmunk halk folyamataiban készül. Nem is lehet, hisz azokat odakinn senki sem ismeri. Előre látható volt, hogy kívülről neveznek ki ránk „megváltókat”, s mint minden kinevezésnél, ennél is a protekció érvényesül: a dugaszban levők közül az lesz a „poglavnik”, akit a külföldön élő tanácsadók s hazai sugalmazók a legalkalmasabbnak tartanak. Mondjuk-e, hogy ezek a tanácsadók – még a jóindulatúak is – keveset tudnak a magyarság valódi állapotáról, a rosszindulatúak pedig első dühükkel épp az ellen fognak fordulni, ami itt a bennszülöttek védelmére fölépült, s az ő illetékességüket vitássá teheti.

Amit 1939 óta csináltam (s mások is csinálták), annak a végső célja mindig ez volt: a magyarságot egy ilyen „üdvözítő terror” ellen beoltani, s amennyire lehet, megszervezni. Faji nyomás nehezédvén ránk, fokozni kellett a bennszülöttöntudatot. Ezért frissítettük föl történelmünket, s szabadítottuk föl művelődésünk legmélyebb, leghathatósabb ellenanyagait. Minél több embert igyekeztünk bevonni az új magyar szellem hatása alá. Ezért próbáltuk a magyar irodalom számára kicsikarni a legnagyobb szószéket, a színpadot, ezért erőltettük a népfőiskolákat, ezért jártuk ügynökként az országot. A végső cél ez lett volna: olyan radikális tábort állítani föl ebben az országban, amelynek nézeteit (s azokban a bennszülöttek valódi érdekeit) a ránk küldött megváltóknak is figyelembe kell venniük.

Nem mondhatjuk, hogy ez a tankokkal versenyző, bombáktól szorított nemzetszervező kedv egészen eredménytelen volt. Sehol úgy meg nem cáfolódott a fegyverek közt hallgató múzsákról szóló közhely, mint Magyarországon ebben a négy-öt esztendőben. El sem tudjuk olvasni, föl sem tudjuk lapátolni, mit termett a magyar irodalom ebben a szörnyű szorításban. S ezeket az írásokat olyan olvasóréteg falta, amilyen Magyarországon talán sohasem volt. Ha egy félvallás ilyen helyzetekben segítene: rajtunk segítve volna. Sajnos, ehhez némi szervezettség is kellene, s hatalmi kifosztottságunk s a megromlott bennszülötterkölc ebben volt gyenge. A rendszernek volt állama, a gyarmatosítók megváltójelöltjeinek tőkéjük, sajtójuk, kész szervezeteik; a bennszülötteknek azonban nem volt, csak irodalmuk s egy kis

lelkesedésük. Ezt könnyű volt elszigetelni, ahogy a háborús nyelv mondja: elrekeszteni. Ennél is súlyosabb volt erkölcsiekben a hiány. Azt senki el nem képzelheti, milyen emberfölötti kísérlet volt itt csak az írókat is a maguk és népük érdekeinek a védelmére (ahogy Illyés mondta) egy „szekértáborba” összehozni. Nem is sikerült soha. A kívülről bujtogatók, a maguk gyarmatát készítőik mindig erősebbek voltak. Elképzelhetetlen, hogy ha mi leülünk: az átalakulás programjában meg ne egyezhessünk. Önök tanúi voltak itt tavaly: mily könnyű volt látszólag áthidalhatatlan álláspontokat megfelelő környezetben összehangolni. De azután jött a meg nem felelő környezet, az egymás feje követelése, s elromlott ez is. Most pedig itt van a háború vége, s minden eszmecsere késő és reménytelen. Az emberek nem meggyőzni és meggyőződni akarnak, hanem ítélni és szerepet játszani.

Látom persze én is (s furcsa volna, ha éppen én nem látnám), hogy akármilyen nagy megnyomorodást tartogatnak számunkra a most jövő hónapok: ugyanakkor óriási rés is nyílt, hogy a magyarság a maga természete s legjobb gondolkodóinak a tervei szerint, minél nagyobb tömegek javára rendezze be az életét. Ha megcsonkítanak, szét is szabdálnak, vagy másféleképp helyeznek gyámság alá: az öntisztulás útja nyitva áll előttünk, az életet leszorító mézsvázat ledobhatjuk. A magyarság ennek a háborúnak a végét sokkal jobb kondícióban érte meg, mint az előző világháborúét. Háborús veszteségei kisebbek, jóléte nagyobb, ideológiája kész. S én mégis aggodalommal nézek a most következő hónapokba, s nagy örvendetes meglepetés lesz számomra, ha ez az átalakulás nem karikatúrájául üt ki annak a magyar forradalomnak, amelyre mindnyájan számítunk.

Aki ezt a jóslatot hallja, tán nevet. Ez az ember már megint a maga jövőjét téveszti össze a nemzetével. Minthogy őt magát az átalakulásnak nem a vezérei, sőt ha a sajtónak hinni lehet, proskribáltjai közt emlegetik, már a jövőről is lemond; a nemzetnek csak elvesznie szabad az ő kuruzslószerei nélkül. S tán érthető is lenne, ha műveimre ülnék, s azt mondanám: de hallatlanul is gazdagnak kell ennek a magyar nemzetnek lennie, hogy nagy perceiben a jobbításnak ezt az ötvenkötetes vénykönyvét csak eltüzélni tudja, s rossz szimatot foghatnék arról a magyar forradalomról, melynek prezumpatív vezérei Szekfű Gyulát a magyar parasztság hálájáról biztosítják, engem pedig a kötéllal kínálnak. Én azonban nagyon jól tudom, hogy a történelemnek természetében van az igazságtalanság, s alapjában üdvös változásoknak nálam értékesebb emberek estek már áldozatául. Azt meg csak fáradt rostjaim tudják, hogy a nyugalom, mellyel a mellőzés kínál, mennyivel kedvesebb nekem, mint a felelőségnek az a súlyos formája, amelyet ennek az átalakulásnak a magyar vezérei viselnek majd. Még a nyugalomnak az az igen csöndes formája is, mellyel az itt lévők közül egyesek megfenyegettek. Egy gondolkozó számára, aki gondolatai kikerülhetetlenségét érzi, az, hogy meghalhat értük, a legnagyobb megtiszteltetés. Még a halhatatlanság könyvvitelében is felér húszévi eszeveszett munkával s továbbrugdostatással.

Nem; sokkal jobban belé vagyunk fonódva ebbe az ügybe, semhogy vele szemben tudnánk aggódni magunkért. Ha új életet kapnék, tán nem tenném föl bennszülöttek dolgára. De ha már benne vagyok, tiszta szívvel kívánom azoknak a sikerét, akik a magyar jövőből olyan gyanús módon kirekesztenek. Bár cáfolnák meg aggodalmaimat; bár látszana eredményeik csúcsáról a minket ért igazságtalanság annak a minimális veszteségnek, amely nélkül nagy dolgok nem is eshetnek meg. Én, bármit kezdjenek, még ha ellenem is, bajtársuknak érzem magamat, s mint szurkoló mellettük leszek. A duzzogás kényelme helyett most is azért jöttem el ide, a kötelességteljesítés veszélyét vállalva, hogy mint hú mûszer leadjam számukra a lelkiismeretemben kialakult jelzéseket.

*

Elsősorban azokhoz a magyar emberekhez fordulok, akik az új magyar szellem hét évtizedes erőfeszítéseit ismerik, s az átalakulás vezérkarába is belekerülnek. Tán nincs is tiszta fogalmuk róla, milyen nehézségek elé mennek, mekkora felelősséget vesznek magukra, s milyen borzalmas vád lehet az árnyéka közszereplésüknek. Mivel támogathatja őket a magyar szellem? Csakis azzal, hogy rájuk függeszti tiszta pillantását, figyelmezteti őket, hol kell vigyázniok, melyek azok a kérdések, amelyekben felügyelet alatt állanak. Magam három dolgot kötök a lelkükre.

1. Hogy a szabadság, amelyet hoznak, valóban a magyarság felszabadulása legyen. Egy rendszer önmagában nem válhat meg egy népet; minden attól függ: kik, milyen módon, milyen ösztönökkel alkalmazzák. A tőkés rend, melynek Nyugat magas ipari civilizációját s polgári jólétét köszönheti, a magyar népet, láttuk, még mélyebbre taszította bennszülöttsorsába. Azt sem kell bővebben magyarázni, hogy az angolszász jellegű kapitalizmusnak a bevezetése vagy visszahozása a magyarság részesedését a nemzeti vagyonban szinte órák alatt megcsappantaná. De talán nem olyan szembeszökő, hogy a

szocialista rendnek is megvannak, tán még nagyobb mértékben, az ilyesféle veszélyei. Képzelnék el egy szocialista államot, ahol a szabad parasztságot kolhozokba terelték, a kisiparosságnak nagy közös műhelyekben kell dolgoznia, az értelmiség a legszorosabb felügyelet alatt áll, s ebben az államban az ellenőrzöttek magyarok, az ellenőrzők pedig busmanok vagy tibetiek. Ugyebár ez a szocialista állam aligha lesz jobb a legsötétebb jobbágyságnál, még ha formailag tiszteletben tartja is a szocializmus alapelveit? Önök nagyon jól tudják, hogy nem busmanokra és tibetiekre gondolok.

Épp nekem jogom van a zsidókérdésről néhány szót ejtenem; már csak azért is, mert négy éven át csaknem teljesen hallgattam róla. Kétségtelen, hogy a zsidókérdést is a világtörténelem hozta vissza ránk minden eddiginél súlyosabb alakban. Egyesek emlékeznek a *Kisebbségben* passzusára, amelyért a nyilasok annyira haragudtak. Ha a helyzet az marad, ami 1937-ben volt: Magyarországon harminc év múlva nincs zsidókérdés; a zsidóság elillan fölfelé, a gyermektelen jómód retortáin. Azóta minden őket reaktiválta. Elsősorban a zsidótörvények, amelyek nem engedték meg, hogy zsidók legyenek a zsidók; az „őskeresztény” középosztályból kellett zsidókat bérelniök. Elmagyarosodott, fél-, negyedzsidókat szorítottak a megbélyegzéssel közéjük. A nemzeti ellenállás napilapjait csak az ő pénzükön lehetett megszervezni. Volt legitimisták, fajvédők, klerikálisok szorultak át az ő fennhatóságuk alá. S most itt van egy béke, amelynek ők lesznek a sűgői, s ők lehetnek a kinevezett megváltói is. A zsidókérdésben én sohasem általánosítottam, kritikáim és írásaim ezt eléggé bizonyítják. Az azonban egészen természetes, hogy az önkritikátlan, bosszúsomjas zsidóságnak a szemérmes kultúratisztelővel szemben ebben a négy-öt évben rendkívül meg kellett erősödnie.

2. A másik, amit számon kérünk: ne engedjék megnyomorítani azt a munkásnépet, amelynek az érdeke a szájukon van. Az európai társadalom nem úgy fejlődött, ahogy a múlt század nagy szocialista gondolkozói előre látták. Ők azt hitték, hogy a kapitalista fejlődés végén néhány óriás tőkés áll majd, s a nincstelen proletárok milliói. Éppen fordítva történt: a kispolgárinak nevezett elem volt az, amely hihetetlenül elszaporodott, s a klasszikus értelemben vett proletárság van (viszonylag legalább) apadóban. A közhelyes szocialista gondolkozás a gyári munkásságra, a földmunkásságra s a gazdasági cselédségre épít, s némi lenézéssel kezeli a „kispolgárokat”: a földes parasztságot, a szabad iparosokat, kereskedőket, a közüzemi alkalmazottakat, az értelmiséget. Pedig ahogy én számítgatom: az arány Magyarországon legalább 1:1, de inkább 2:1 az utóbbiak javára. S minél több nagybirtokot osztanak föl, minél nagyszerűbb gépekkel pótolják a gyárak a tudatlan munkát, ez a kispolgári elem annál nagyobbra fog nőni. Gazdasági életünk, magára hagyva, a proletariátus kiküszöbölése felé halad. S ez nagyon üdvös folyamat, hisz az az iparkodás, gazdasági tudás, fogékonyság, ami egy nemzet ereje, elsősorban a kispolgári réteg tulajdona. Mondjam-e, hogy ezek a kispolgárok valamennyien munkások? Az még a húsz-negyven holdas gazda is, ha történetesen nincs fia, de van egy szolgálégyénye, az a kisiparos, aki jó időkben segéddel dolgozik, sőt horribile dictu, a polgári iskolai tanárnő is, aki bejárónővel takaríttatja a lakását. Iszonyú rombolás lenne ezeket a kispolgárokat, csak hogy a klasszikus proletárokhoz jobban hasonlítsanak, elméletekhez nyomorítani (a kisparasztokat például búzagyárakba terelni), már csak azért is, mert a szövetkezeti szocializmusban rég kész van az a forma, amely a vállalkozás érzését s a vele járó iparkodást is meghagyja, s a nagyobb birtokok, üzemek előnyeit is biztosítja.

3. A legnagyobb gondjuk azonban arra legyen, hogy a nemzet keze fölöslegesen be ne véreződjék. Elég baj, hogy a közelmúltban erre nem mindig vigyáztak! Mindnyájan egyetértünk abban, hogy a kispolgárság fölött levő nem munkás osztályok megszüntethetők és meg is szüntetendők. A nagy és középbirtokok felosztásán, a nagyüzemek nacionalizálásán mi, írófélek sohasem vitatkoztunk egymással. Más azonban egy osztály likvidálása, s más a beléje tartozó embereké. Én igazat adok azoknak, akik egy-két napot töltve olyan helyen, mint Balatonföldvár, azt mondják: ezek az emberek, jobb lenne, ha nem volnának. A munkára fogáson kívül azonban semmiféle emberi módunk nincs rá, hogy ne legyenek. Most is azt mondom, amit az elmúlt években: a szadizmus elsősorban a szadistának árt. De ha az indulat vérengzik, annak még van mentsége, a teóriának nincs. Különösen, ha aközben önmagával is ellenkezésbe kerül. Mert hiszen, ha minden ember gazdasági körülményeinek a terméke, hogy vonható akkor értük – mint egyén – felelősségre? Ahol ilyen ellentmondások fölmerülhetnek, ott vagy a tudományban vagy a morálban kell hibának lenni. A magyar nép két ízben is megmutatta, hogy csak akkor tud ölni, ha bősztítik, s bősztülni is inkább egyénileg szeret, mint kollektíve: 1919-ben s a mostani zsidóüldözések alatt. Öröm volt a legnagyobb zsidóusztítások idején vegyes lakosságú tájakat járni: akkora volt a különbség a német, tót és a magyar községekben. Ott a csomagvivő gyerek is zsidóheccek újságával szórakoztatta, itt a szűrébe húzódtott lélek figyelt valami őtőle idegent. Ha a magyar nép természete s nem mások mögéje bújt bosszúja érvényesül: bízom benne, hogy most sem kell az új Magyarországnak vérben keresztelkednie. Csak ne higgyék olvasmányaik alapján egyesek, hogy anélkül nincs is megkeresztelve.

*

S az esetleges vezérek után most hadd fordulok a valósínű áldozatokhoz.

Virágnyelven, de alig félreérthetően egyre többet tanácskoznak már a sajtóban is, hogy mi történjék az új társadalomban a régi értelmiséggel. Amikor a télen egy irodalomtörténeti tanulmányommal én is fölkaavartam ilyen vitát, egy barátom nagy örömmel hozott el hozzám egy cikket: olvasd, ennek végre nyugodtabb a hangja. Elolvastam, a hangja valóban nyugodt volt, de nem kevesebb volt benne, mint hogy az igazi munkásság nem fogadja el a magyar középosztályt értelmiségül, hanem magából fejleszt majd ki helyette értelmiséget. Én nem tudom, elgondolkoztak-e a munkáslap olvasói azon, hogy hogy lehet egy orvosokból, mérnökökből, tanítókból, hivatalnokokból álló társadalmi osztályt, melynek a lélekszáma eltartottjaikkal Magyarországon félmillió fölött volt, tehát majd annyi, mint a gyári munkásságé, el nem fogadni. Miféle eljárással? Gázosítással?

S minthogy arra a húsz-harminc évre, amíg a maga gyermekeiből új értelmiség nő fel, mégsem maradhat tanítók és patikusok nélkül, az értelmiség melyik részét tartaná a cikkíró életben: nem azt-e, amely a középosztálynak felrótt bűnök legnagyobb gerjesztője és étvágycsinálója volt? Azt hiszem, minden értelmiségi ember tudja, mi lappang ezekben a higgadt, cenzuraképes mondatokban, és sok három-négyszáz pengős kisegyzisztencia gondol aggódva arra a pillanatra, amelyben őt mint a bűnös középosztály tagját felelősségre találják vonni. Semmi személyes okom sincs rá, hogy ebben a pörben az értelmiség ügyvédjeül álljak föl. Az értelmiséggel tiszta számlánk van: ő nem kapott éntőlem egyebet korholásnál, s én sem őtőle védelmet a legdurvább támadások idején sem. Nem a hála mozdul meg hát bennem, még csak a lovagiasság sem, látva, hogy vetnek kockát a gyámoltalan fejére, tisztán csak az igazságérzetem. S most, amikor utolszor találkozom ennek a rétegnek többszáznyi tagjával, nem vigaszt vagy bátorítást, hanem igazságot akarok neki adni. Remélem, hogy az Értelmiségi Társadalomról készülő könyvem még időben a kezükbe kerül. Addig is hadd foglalom össze néhány önérzetadó szabályba, ami a számukra most a legfontosabb lehet:

1. Ne ismerjék el, hogy az értelmiségi ember nem munkás. Tavaly épp itt Szárszón fejtettem ki, milyen kevéssé illik a középosztályi szó arra a sok ezer, tanultságából élő emberre, akire alkalmazzák. A középosztályhoz tartozni anyagi függetlenséget jelent, és beleszólást, legalább helyi szférában, a közügyekbe. Egy ötvenholdas parasztgazdára jobban ráillik ez a meghatározás, mint a legtöbb tanárra, könyvelőre és adótisztre. Az értelmiségi ember ma már a reglama szoros jármában dolgozik, proletár módon, mint a többi munkás. Munkája könnyebb vagy nehezebb, mint ahogy a földműves- és ipari munkák közt is van nagyon sokféle; az azonban, hogy a szervezetet általában kevésbé viselné meg: óriási tévedés. Egy orvosi tömegrendelés, négy tanóra egymás után: éppolyan megterhelés, mint hajnaltól aratni.

A kétféle munka közt különben egyre csökken a különbség. Az értelmiségi munkába mind több testi munka vegyül; egy orvos, egy mérnök méterkilogrammokban sokkal több munkát végez, mint ötven éve; a testi munkásra pedig, ahogy a gép a nyers munkát átveszi, egyre inkább a tervezés, a szerkesztés, a felügyelet marad. A minap ott voltam az Egyesült Izzó műhelyében. Egy katlan előtt, amely naponta százhuszezer villanylámpát dob ki, egyetlen munkás ül egy pálcával, a hibás körtéket elpattintva. Ugy ül ott, mint egy kínai bölcs vagy egy városházi főhivatalnok. Azt, hogy a munkaidő és a munkabér is nivellálódóban van: mindnyájan tapasztaljuk. Míg az emelkedő értelmiségi s a süllyedő testi munkás munkaideje valahol a heti negyvenkét-negyvenöt óra körül készül találkozni: a legrosszabbul fizetett munkásréteg – a kis fizetésesek mellett – ma éppen az értelmiség.

2. Ne ismerjék el azt sem, hogy az értelmiség másodrendű munkásosztály, amelyet az elsőrendű termelő osztályok alkalmazottul tartanak. Akármilyen abszurd ez a felfogás: mégis igen gyakran olvashatjuk. Alapot persze nehéz lenne alája teremteni. Mért termelőmunka a csomagoló munkásé, s mért nem az a tisztviselőné, aki a csomagot elkönnyveli? Mért az a vasesztergályosé, s mért nem az a mérnöké, aki a szerszámát tervezi? Mért az a kertészé, aki a gyümölcsöt termeli, s mért nem az a tanáré, aki a kertészt neveli? Sokan azt mondják, hogy az értelmiség levitézlett osztály, s a jövő a munkásosztályoké. Ennek épp a fordítottja az igaz. Az értelmiség, amely a gyárakat, hivatalokat megszállja, tulajdonképpen a legfrissebb munkásosztály. Fejlődése alig hatvan-hetven éves, öntudata csak most bontakozik, s ha van osztály, amely előtt nagy jövő áll, hát ez az. Nemcsak az értelmiségiek viszonylagos száma fog rohamosan nőni a többi munkásokéval szemben, de az ipari és mezőgazdasági munka is egyre inkább értelmiségi munkává alakul. Előbb mondtuk, hogy a szakmunkások színvonala már el is érte az

érettségizett emberekét. S amilyen iramban váltja föl mai ázsiai mezőgazdaságunkat a kertművelés, olyan mértékben foglalja el a szántóvető helyét az értelmiségi képzettségű kertész.

Én az osztálytalan társadalmat, ha az nemcsak névleg van meg, de az emberek műveltségében is, másnak, mint értelmiségi társadalomnak el sem tudom képzelni. Ez az osztály az, amely a többit lassan magába ölelheti. Aminthogy efelé is siet ma öntudatlanul mindenki, még a munkás voltát hangsúlyozó népi író is, aki már réges-rég értelmiségi ember, s csak azért hord csizmát, hogy az értelmiségi emberek versenyében magát megkülönböztesse. Az utolsó huszonöt év magyar szemléletének a legnagyobb hibája az volt, hogy a parasztságra épített mindent. A parasztság a szikla, amelyen mindennek állnia kell. Közben a szikla olvadt, s minden akart lenni, csak szikla nem. Az igazság az, hogy a nagy medence, amelyből az egész nemzet eredt, valóban a parasztság. A delta azonban, amely felé az egész nemzet tart: az értelmiség.

3. Nincs tehát semmi oka annak az értelmiségnek, amely ezt a nevet megérdemli, csüggedten szállnia a jövő zúrvárába. Még ha mind egy szálig ki is irtanának bennünket, támad új értelmiség, amellyel helyzete a mi gondolatainkat folytatattja. Önök közül bizonyára sokaknak fáj ma a szívük, hogy nem gyári munkások vagy földmunkások. Én pedig azt mondom: sosem volt ilyen szép értelmiségi embernek lenni, mint ma. Csak az értelmiség hivatását ne felejtsek el. Értelmiségi foglalkozásukat föladhathják, válhatnak munkakönyvet, elmehetnek szőlőt kapálni, azt azonban ott is tudniok kell, hogy értelmiségi emberek, s ma az értelmiség a Noé bárkája. Benne ring mindaz a hagyomány, küzdés, emlék, amit az izgalomba jött emberiség tán hajlandó volna föláldozni. S benne menti magát a Jövő nagy utópiája is: az osztályok valódi összeölelkezése – egy megtisztult értelmiségi kultúrában.

1943

Húsz éve mondták

„A kormánypárt vezérei hajlamosak összetéveszteni pártjukat és választóikat az országgal, a nemzettel. ... A jelenlegi kormánykoalíció egynémely vezetője alighanem szívesen eljátszogat a gondolattal, hogy a keresztény-nemzeti koalíció uralmát örökkévalóvá lehet tenni. Olykor, a lelkesültség pillanataiban, már-már úgy érzik, hogy hatalmuk nem bizonyos számú magyar állampolgár egyszeri politikai döntéséből fakad, hanem valamilyen misztikus módon az egész nép örök érdekeit juttatja kifejezésre.” (Orbán Viktor cikke, Népszabadság, 1990. szeptember 1.)

„Másodsorban azt kell megjegyeznünk, hogy a magunk részéről nem fogadjuk el azt a szemléletet, ... miszerint a parlamenti többség joga túlterjeszkedni a végrehajtó hatalom gyakorlásán, valamint a parlamenti többség birtoklásán. Nem terjeszkedik túl ezen, a kormányzó pártoknak nincs semmi joguk sem az igazságszolgáltatással, sem a médiumokkal, sem a tömegtájékoztatási eszközökkel kapcsolatban...

Harmadrészt – mint törvényalkotók – vissza szeretnénk utasítani azt a fölfogást, ... hogy a jog a politika szolgálóleánya. Úgy gondoljuk, nem lehet évezredek alatt kimunkált stabil jogelveket rövidtávú politikai célokhoz igazítani. Úgy gondoljuk, hogy a jogegyenlőség elvét, a visszamenőleges hatály tilalmának elvét nem szabad átlépni.” (Orbán Viktor beszéde a parlamentben, 1991. szeptember 9.)

„Az MDF számára ma Antall a messiás. ... Ebben a légkörben Antall József nemcsak egy személyiség Magyarország demokratikus választások eredményeként hatalomra jutott miniszterelnökeinek –

remélhetőleg – végtelen sorában, hanem maga a Pótolthatatlan, az Egyedül Lehetséges, aki elvezeti népét, akit tehát vakon követni kell.” (Orbán Viktor és Kövér László közös cikke, Magyar Hírlap, 1991. december 4.)

Húsz év után

– Ballai László gondolatai Hunyady György *A társadalmi közérzet hullámverése* című könyve kapcsán –

A forradalmak és kurzusváltások – történjenek bár az utcán vagy a szavazófülkékben – nem söprik el az őket megelőző rendszert, legfeljebb a hatalom birtokosait. A cár atyuska helyébe Iljics, a király őfelsége helyébe a kormányzó őfőméltósága lép. Az imádat folytonossága változatlan marad, a zűrzavarok elmúltával működni kezd a megszokott napi rutin, még akkor is, ha a magáncég helyett az államosított vállalatba kell dolgozni menni vagy fordítva. Széchenyi *Intelmeiben* figyelmezteti Béla fiát, hogy ne csak a nagy dolgokra készüljön, hanem a kicsikre is, mert elsősorban azokból áll az élet. Egy politikai rendszer mint egész, nem a szenzációs történések összessége, hanem azoké az indítékoké, érdekeké és cselekedeteké, amelyekkel a társadalom tagjai azt fenntartják. Nem lüktető artéria, hanem hajszálgökökerek finom hálózata. Végtelenül leegyszerűsítve: egy bizonyos rendszer az a mód, ahogyan az emberek egymáshoz, a munkájukhoz és az élethez viszonyulnak.

Magyarországon 1990-ben politikai rendszerváltás történt. Nem előzmények nélkül, hiszen a gazdaságban és a törvényi szabályozásban az 1980-as évek második felében a szocializmus kereteit meghaladó változásokra került sor (mint például a kétszintes bankrendszer kialakítása, a társasági törvény megalkotása – amelynek révén megindulhatott a nyugati működő tőke beáramlása – vagy a *többkulcsos* személyi jövedelemadó bevezetése), és elkezdődött a párbeszéd a feltörekvő, ellenzéki politikai erők képviselőivel. A rendszerváltás egyfelől páratlan lehetőséget nyitott a társadalom dinamikus szereplői előtt, és hatalmas vállalkozó kedvet eredményezett. 1992-ben már csaknem egymillió egyéni vállalkozó működött az országban, és a versenyszférában mesés fizetések vártak a tehetséges és jól képzett – elsősorban fiatal – menedzserekre. Ugyanakkor kétmillió ember súlyos megélhetési válságba és a munkaerőpiacon egyre nehezebben behozható versenyhátrányba került. A világ tehát kitágult, egyszersmind beszűkült. A legtehetségesebbek – elsősorban a műszaki tudományok és az információtechnológiai művelői – külföldön kerestek jobb megélhetést. Az alacsonyabb végzettségű emberek számára az erősen bővülő szolgáltatói szektor kínált lehetőségeket.

Belépek tehát a legprofesszionálisabb módon reklámozott telefontársaság ultramodern ügyfélszolgálatára. Kliens szinte csak annyi van, ahány ügyintéző, mégis várni kell. Végre sorra kerülök nagyon egyszerű igényemmel: lakcímváltozás miatti vonaláthelyezést kérek. A telefonos kisasszony nagyon csinos. Szenvedélyes figyelemmel összpontosít frissen épített műkörmeire, nehogy a klaviatúra kárt tegyen bennük. Elkéri a személyi igazolványomat, majd hosszabb keresgélés után megtalál a „rendszerben”. Érezni is, mennyire örül, hogy idáig eljutott. Ezen a ponton keresztkérdéseket tesz fel, és a válaszaimat egyezteteti a személyi igazolványom és a „rendszer” adataival. Most érdeklődik, miről is lenne szó. Ja persze, vonaláthelyezésről. Elmondja, hogy annak mi a költsége, és megkérdezi, hogy így is fennáll-e az igényem. De hát miért visszakoznék, ha egyszer elköltöztem, és az új helyről is szeretnék telefonálni? Szóval vonaláthelyezés. Futó körözés az egérrel, zavart mosoly, majd a kisasszony kijelenti, hogy ő még új, nem ismeri teljesen a „rendszert”. Segítségül hívja a kolléganőjét, aki készségesen faképnél hagyja a saját ügyfelét. A kollegina kétségtelenül tapasztalt munkatárs. Még a HKI-nél kezdett a hetvenes évek végén. De a „rendszert” ő sem ismeri. A probléma megoldásához egy harmadik emberre van szükség, Bélára, az informatikusra. Béla szakember. Ja, csak ez a probléma? Figyelj, bemész ebbe az alkalmazásba, a gördülő sávban behúzd ezt a fület és módosítod a címet. A két nő csodálattal tekint Béla géniuszára. Mindabból, amit elmondott csak a fül szót értették. Már amibe klipszet lehet akasztani... A következő ügyfélnél újra kezdődhet a társasjáték. De hát itt mindenki ráér, főleg ők,

akik azért kapják a fizetésüket, hogy kitöltsék a munkaidejüket. Hogy miért nem megyek át a konkurenciához? Mert ott ugyanez folyik.

1987-ben Dániában jártam. A határátlépés után a vonaton egy, az utasokkal kedélyesen tréfálkozó férfi kérte el az útlevelemet. Nem volt rajta sem uniformis, sem tányérsapka. A postahivatalban olyan volt a légkör, mint egy kávéházban. Sehoh egy vasszürke formaruha. Ha háromnál többen álltak sorba, megnyílt egy új ablak. A postáskisasszonyok kiválóan beszéltek angolul. Az utcán csupa miniszterelnököt lehetett látni, aki emberi – és nem közjogi – méltóságának büszkeségével közlekedett, de aki, ha cipőkereskedő volt, a boltban letérdelt a vevő előtt, úgy segített neki felpróbálni a lábbelit. 1990-ben tisztán látva a hazánkban addig már bekövetkezett gazdasági-jogi fejlődést, a politikai rendszerváltást követően csakis egy dániai típusú társadalommodell megvalósítását tartottam kívánatosnak. Nem csupán az individuális szabadság és a – relatíve szűkös természeti erőforrások dacára elért – magas életszínvonal miatt, de a szolidaritáseszme felszárnyaltatásáért – minthogy a náci megszállás előestéjén mind a hatvanezer dániai zsidót Svédországba menekítették a koppenhágai *polgárok* –, végül azért a nemzeti büszkeségért, amelyet nem karcól az a tudat, hogy az ország egykor sokkalta nagyobb volt a mostaninál, és amely nem kiált, izgat revánsért; ahol az egyének polgári elégedettsége eredményezi a közboldogságot.

Nem sokkal a telefonos társaságnál tett második látogatásom után – a vonalat ugyan áthelyezték, de a számla még a régi címre ment – került a kezembe Hunyady György *A társadalmi közérzet hullámverése* című könyve. Hunyady a magyar szociálpszichológia doyenje. Már idestova harminc esztendeje megjelent – kizárólag amerikai tudósok munkáit közlő – kötetével hatalmas szöveget ütött a Kádár-rendszer koporsójába. Új művében a rendszerváltás óta eltelt húsz esztendő köré renndezi kísérleti felméréseinek eredményeit és a társadalmunkról vallott gondolatait. Míg az előző hallatlanul izgalmas anyag, az utóbbi nem mentes a szerző személyes politikai meggyőződésének kinyilvánításától. És ez ellentmond az életművének, hiszen mindazok az amerikai kutatók, akikkel ő ismertetett meg minket, kínosan ügyelnek arra, hogy csak a kísérleti személyek megnyilatkozásait rögzítsék, csoportosítsák és közöljék, és hogy következtetéseiket szigorúan szakmai kategóriákba öntsék, óvakodva a tudománytalan, érzelmi hangulatoktól.

Mindenekelőtt szembeötlő, hogy a szerző legalább annyira túlértékeli 1956 szerepét a magyar történelemben, mint a hivatalos ideológia. A szocializmus időszakában – mindenféle új keletű híresztelésekkel ellentétben – a legkomolyabb társadalomkritikai művek is megjelenhettek, feltéve, ha megírták hozzájuk – Moldovával szólva – a vörös farkat, azaz a Marxra, Engelsre vagy Leninre hivatkozó elő- vagy utószót. A mostani időkben, úgy látszik, fehér – de legalábbis narancsszín – farokra van szükség. Persze még az is előfordulhatott, hogy 1956. október 23-án maga Hunyady György vitte a zászlót az egyetemisták felvonulásán, és ez a személyes nézőpont sajátos – és természetes – torzítást eredményez. Az még csak le is vezethető ebből az esetleges előzményből, hogy a szerző miért említi meg név szerint – kritikailag – Gyurcsány Ferencet, de az már nem, hogy miért óvakodik az Orbán Viktor név kimondásától.

Hunyady Amerika-csodálata egy meglepően sztereotip USA-képben manifesztálódik: „Mára megszületett az amerikai életstílus, egy szembeszökően egységes nemzeti standard, amelynek számtalan jól azonosítható jele közt ott van a remek zuhanyozó, az elérhető gyorsbűfé, a végeláthatatlan autópálya, a populáris zene és az ajkáról le nem hervadó mosoly. ... Számot tarthat a nemzetszkeptikusok figyelmére, hogy az állampolgár nemzet tagjainak sokasága előterében nemzeti lobogót húz fel...” Nos, a nemzeti lobogó lobogtatásával a jelenlegi magyar kurzus hívei sem takarékoskodtak, a zuhanyzót meg a gyorsbűfét behelyettesíthetjük a pálinkával meg a gulyással – és akkor ebben higgyünk? A csipetke, a fokos és a kisüsti helyett ne inkább Petőfire, Adyra és Bartókra legyünk büszkék? A norvég nemzettudat sarkcsillagai Ibsen és Grieg, vagy a finn a Kalevala és Sibelius...

A szerző nem foglalkozik érdemben a magyarországi politikai hangnem, sőt a módszerek ocsmány eldurvulásával, és miközben a kölcsönös román-magyar ellenszenvnek nagy figyelmet szentel, csupán csak érinti az erősödő sovinizmus kérdését, azt, hogy a magyar társadalom tagjainak tíz százaléka nyíltan antiszemita és cigánygyűlölő, további húsz-harminc százaléka pedig látens fajgyűlölő, és végül azt, hogy ennek a helyzetnek a kialakulásában mekkora felelősség terheli a Fideszt és személyesen Orbán Vikort.

Ugyanis Hunyady számos hibát ró fel Gyurcsány Ferencnek és az MSZP-nek, melyek közül is kiemelkedik a Kádár-korszakkal való nyílt szakítás kérdése. Hogyan? Miért lenne hiba az, amit már rég meg kellett volna tennie a vezető baloldali pártnak ahhoz, hogy megszabaduljon – többek között az 56-os

kivégzésektől – terhes múltjától? Vagy talán csak a 2010-es választási stratégia szempontjából tekinthető helytelennek a lépés? Ezért nem szerencsés, ha a szociálpszichológus nem pusztán az objektív vizsgálati eredményeit teszi közzé, hanem azokat szubjektív életbölcselemével is keresztezi.

A adatok ugyanis azt mutatják, hogy 2010-ben az állampolgárok többsége – pártpreferenciára való tekintet nélkül – a szociális biztonságot és a társadalmi egyenlőséget tartotta a legfontosabbnak, a Kádár-rendszert lényegesen magasabbra értékelte a fennálló kurzusnál, ugyanakkor semmilyen összefüggést nem látott az államadósság mértéke valamint a gazdasági nehézségek és a rendszerváltást megelőző kormányzati intézkedések között.

A könyv hátsó borítójának lecsukása után ismét eszembe jutott a multinacionális telefontársaság ügyfélszolgálatán tett látogatásom. Képzletben megfosztottam azt ultramodern berendezéseitől, ergonomikus bútorait magas fogadópultokra cseréltem, amelyek maguk jelentik a „rendszert”, azaz kellő fizikai és szellemi távolságot biztosítanak a munkájukban nem érdekelt „hivatalnokok” és az őket zavaró – ha ehelyütt célt nem érő, akkor más kapcsolati csatornákon ellavírozó – ügyfelek, ha úgy tetszik, a szocialista emberek között... A 2010. évi magyarországi parlamenti választások látszólag a – XX. századi történelmünkben egyébként súlyos bűnökkel terhelt – keresztény-nemzeti eszme elsöprő győzelmét hozták. Valójában azonban a szavazók többsége – tudva vagy nem tudva – a Kádár-rendszer újjáélesztésére voksolt.

Leiningen-Westerburg Károly levelei és naplója IX. rész

Pest fedezésére mindenfelől gyülekeztek az ellenséges hadak Gödöllő táján; Jellačić hadteste Szolnok, Abony, Cegléd felől vonult föl; egy osztaga, a Rastić-dandár még külön volt a többtől. – Ezért hadtestünknek az volt a feladata, hogy előbb érjen Tápióbicskére, mint az a dandár, és ezért még két órával korábban indult el, mint mi. Gáspár és Aulich még Hatvanban állomásozott, az előbbinek elővédje már Aszód táján. Minden hadműveletből arra lehetett következtetni, hogy nemsokára nagy, döntő csatára kerül sor.

Mikor elindultunk, hozzám jön Damjanich, és ezt mondja. „Elveszted a 9. zászlóaljdat, Kiss részére dandárt szándékozom alakítani, és akkor neki kell adjam előbbi zászlóalját.” Ennek szükségességét nem láttam be, és nagyon mérges voltam, mikor aztán Kiss maga is eljött hozzám, megmondtam neki véleményemet, és hogy annál igazságtalanabbnak tekintem a tervet, mert nem kapok kárpótlást érte, pedig azt hiszem, megmutattam, hogy tudok három zászlóaljdat is vezetni. Kiss megharagudott, és haragja engem még jobban fölingerelt. Egyik szó a másikat követte, s a vége az volt, hogy kihívtam párbajra.

Mikor Nagykátához értünk, messziről ágyúdörgést hallottunk. Klapka már csatázott, de mi azért nyugodtan továbbmeneteltünk. E helyen egyszerre meg kellett állanunk, a gyalogság helyet csinált négy osztály Hannover huszárnak, kik egy lovasüteggel előrerobogtak, aztán mi is folytattuk menetünket. Tisztek jelentették, hogy Klapka hadteste rendetlenségben hátrál, már több ágyút elvesztett, és az ellenség erősen nyomja. – Nagykátán túl parancsot kaptam, hogy nyomuljak előre a dandárral, és fedezem Klapka visszavonulását. Már láttunk is egyes menekülőket, és mennél tovább haladtunk, annál borzasztóbbnak látszott a szakadás. Utunk gyümölcsös- és veteményeskertek között vezetett, és nem volt valami széles, úgyhogy alig tudtam áttörni a szaladók zagyva tömegén. Gyalogság, lovasság, tüzérség összevissza hömpölygött felém. Sohasem voltam olyan büszke három zászlóaljamra, mint akkor. Hidegvérrel nézték, mint fut el mellettük tízezer ember, és nyugodtam előrementek a csatába; sőt gúnyolták és kinevették a szaladókat. – Egy tisztet, aki odakiáltott nekem: „Menjetek csak, menjetek, ha olyan vitézek vagytok, majd megkapjátok ti is a magatokét” – alig menthettem meg Schwarzenbergereim dühétől; de a kardját kettétörtem, és arcába dobtam darabjait. De mikor hét börc

(ágyútaliga – a szerk. megj.) jött cső nélkül (annak a jele, hogy a legénység gyáván otthagya az ágyúkat), nem volt olyan gyalázó szó, mellyel legénységem el ne halmozta volna a szaladókat. Egy Császár huszárt (ez az ezred az egész háborúban hírhedtté vált gyávasága miatt, mert a döntő pillanatban midig cserbenhagyta az ágyúkat), aki a 9. zászlóaljnak odakiáltotta: „Ne menjetek előre, mindennek vége” – leszúrtak a lováról. – Szegény Bobich az utolsók közt jött, és csaknem sírva mondta: „Először történik velem ilyen gyalázat, vigye az ördög a dandárt, melyet rám erőltettek; az én 3. zászlóaljam többet ér három ilyen dandárnál!”

Mihelyt túl voltunk a veteményeskerteken, fölállítottam három zászlóaljamat, és elhelyezhettem 12 fontosaimat, mert már szabad volt a tér. Egy halmon álltam, melynek lábánál folyt a posványos Tápió; átkelni egy keskeny töltésen és egy hídon kellett; a posvány sehol sem volt járható. A derék, de konfúzus Kleinheinz elmondta nekem a csata egész történetét, keservesen megsíratva az ő Klapkáját, kiről azt hitte, odaveszett.

Már túl voltak a Tápión, elfoglalták a bicskei homokbuckákat; abban a tévhitben, hogy a helységben nincs ellenség, felderítés nélkül mentek előre. Egyszerre borzasztó tűz fogadta őket, és a csapatokat páni félelem fogta el; az osztrákok előretörték, elvettek hét ágyút, és senki sem tudta helyreállítani a rendet. A Császár huszárok, mint rendesen, elrobogtak, és magukkal ragadtak mindent. – Alapjában véve nem annyira a legénység volt a hibás, hanem a vezérek, mert fiatal csapatokra nézve nincs veszedelmesebb a meglepetésnél, és a parancsnok egész figyelmének arra kell irányulnia, hogy ne vigye őket váratlan tűzbe.

Még egyre tartott az I. hadtest hátrálása; én a 9. zászlóaljnál álltam, mikor Kiss odaugrat hozzám, és azt mondja: „Ma még alattad áll ez a zászlóalj, engedd meg, hogy én vezessem.” „Igen – válaszoltam – tarts velem, döntsük el vitánkat a golyózáporban, vezessük együtt a dandárt.” Örömtől ragyogva nyújtja felém kezét, a harag el volt feledve. – E pillanatban megjött Görgey, egyedül, kíséret nélkül, és odakiáltott embereimnek: „Fiúk, ma nektek kell megmenteni a magyar fegyver becsületét! Ugye nem hátráltok?” – Leírhatatlan volt az örömrivalgásuk, és türelmetlenül várták a jeladást a támadásra.

Ekkor jött át a töltésen Desseffy Arisztid, aki kevés lovassággal és néhány ágyúval mégis valahogy feltartóztatta az ellenséget. Vele a „fenegyerek”, aki vakmerőségében ezúttal is nagyon hátramaradt, és mivel az ellenség már a hid túlsó végéhez ért, csak a posványon átlovagolva menekülhetett; lova megakadt és belefűlt, őt is csak nehezen mentették meg. Azonnal támadásnak indultunk. A 3. és 9. zászlóalj egy-egy százada előrerohant, nyomukban a két zászlóalj, aztán a Schwarzenbergerek. Az ellenség golyókkal és gránátokkal tüzelt ránk, de nem tettek sok kárt. Az elsők többnyire a posványban rekedtek, és az utóbbiak sem igen ártottak, mert nem volt min megpattanniuk. 12 fontosaim, melyek egyáltalában nagyon megkönnyítették támadásaimat, az ellenséges ágyúkat túl tartották a kartácsoló távolságon. – A töltésre omló puskatűz azonban heves volt. De azért mégis első nekimenésre elfoglaltuk. Több fáradságba került a híd, mert mögötte kis halmok emelkedtek, és árkok voltak, biztos fedezéket nyújtva az ellenségnek, mely mögüjük gyilkos tüzelést folytatott. Egy kis ház istállóval, nagy fáktól körülvéve nekünk is némi oltalmat nyújtott a rohamra sorakozáskor, de azért mégis sokan megsebesültek, különösen a 3. zászlóaljból. Wuesthoff századosnak mellettem egy lövés átfúrta az arcát, egy másik százados előttem hanyatlík el, nekem meg egy ellőtt ág hull az arcomba – válságos pillanat volt ez, az ellenség, előbbi győzelmétől föltüzelve, elszántan védekezett. – E pillanatban láttam, hogy a Czillich-dandár a dombról utánunk nyomul, és jelt adtam a rohamra, Földváry kezébe veszi a 9. zászlóalj lobogóját és előrenyargal, Kiss utána. Gyorsan mellette termék. Embereink utánunk; a híd el van foglalva – és az ellenség a közeli dombokra húzódik.

Most az állásunk a következő: jobbra a Schwarzenberger és a 3. zászlóalj; balra érkezik a Czillich-dandár, és részt vesz az ütközetben; egy ütegünk már átjött és balra tart, utána egy osztály huszár jön; a 9. zászlóalj és a Schwarzenberger mögött áll. Csatáraink előrenyomulnak, és a homokbuckánál a két rajvonal közt élénk ütközet fejlődik. Két elől álló zászlóaljamnak igen erős tüzet kellett kiállaniuk, mert nemigen volt fedezékük. Mielőtt szuronyrohamra indulhatnék, be kell várnom, hogy a Czillich-dandár a balszárnyon állást foglaljon. Addig lóháton a rajvonalba álltam, hogy jókedvben tartsam a csatározókat, és természetesen a legtöbb golyót felém irányozták. Szegény Bogdanovich, aki máskor mindig jó színben van, szótlanul, halványan lovagol mellettem; megsajnáltam, és valami megbízatással hátraküldtem.

E pillanatban az ellenség előre akar nyomulni, tüze kétszeres erővel hull reánk, sok embert vesztek. A Wasa zászlóalj hátrálni kezd, és a 3. zászlóalj, melynek balszárnya ezáltal fedezetlenül marad, szintén kezd visszahúzódni, bár lassan. Egy hajszálon múlik, és mi is utánozzuk az I. hadtest megszaladását.

Gyorsan a Wasákhoz vágatok, és a közeli árokba állítom őket, szavamra (Földváry alól, szerencsétlenségére, ellőtték a lovát) a harmadik zászlóalj azonnal megáll; gyorsan megfordulva a Schwarzenbergerek elé állok, és rohamra vezetem őket. Egyszer meginognak és hátrálnak, mert erős tűz fogadja őket, és többen elesnek; de aztán követnek, és elfoglaljuk az előttünk levő magaslatot. Alighogy ez megtörtént, szerencsénkre megérkezik két ágyúnk, Freudenreich századossal (a legbátrabb és legvakmerőbb tüzér, akit bátor előretörései miatt „a tüzérség előcsatárának” szoktunk nevezni). Munkához fognak az ágyúk, és némi kartácstűzzel és a többi zászlóalj előnyomulásával elfoglaljuk az egész dombsort. – Meg kell említenem, hogy Kiss abban a válságos pillanatban, amikor régi zászlóaljamat elővezettem, mindjárt mellém ugratott, és végigcsinálta a rohamot. – Földváry és Kiss vitézségéről e napon a legmegtisztelőbb szavakkal kell szólnom. A puskatúz a bátorság igazi próbája; és ezt a próbát mindketten fenségesen kiállották, bár ez nem volt újság náluk.

Meg kell emlékezni egy jelenetről, mely a híd megrohanása előtt játszódott le, és nagy hatást tett rám. Két katona egy vastag fa mögé bújt, mialatt társaik harcoltak; azt hitték, hogy teljes biztonságban vannak. Észrevéve ezt odalovagoltam, hogy elhajtsam őket onnét. E szempillantásban nem messze lecsap egy gránát, szétpattan, megöli az egyiket, a másiknak meg lábát zúzza szét; nekem s lovamnak nem történt semmi bajunk. – Sohasem éreztem olyan mélyen, hogy sorsunk Isten kezében van; ezen a napon nem törődtem a golyók süvöltésével és zúgásával, úgy éreztem, hogy nem történhet semmi bajom.

Mihelyt a magaslatokat megszálltuk, az ütközet egyre kedvezőbbben alakult; az ellenség két ágyút otthagya az előbbieik közül; fölgyújt egy lőszerkocsit, melyet nem vihet magával; de ez sem tartóztat föl minket, bár csekély időközökben szétpattannak a rajta levő gránátok. Rövid harc után az ellenség kivonult Bicskéből, és fölgyújtotta a falut, hogy előnyomulásunkat nehezítse. De lovasságunk és tüzérségünk bal felől átkel a Kis-Tápión, mialatt én csapatommal átvonulok az égő helységen. Szerencsére csak kevés ház égett ki, bár az ellenség egyre szórta ránk a gránátjait. Derék küldöncömet, aki az egész csata alatt mellettem volt, egy gránátszilánk súlyosan megsebesítette a lábán. Beadtam egy parasztházba, hozzá küldtem az orvost, mi pedig mentünk tovább.

A falu kijárásánál alkalmat adtam az elmés Kiss Jancsinak, hogy engem megtréfáljon. – Én tudniillik mindig azt véltem, hogy a golyók előtt való hajlongás édeskeveset használ, és hála erős idegeimnek, nem is szoktam ezt megtenni. – Gyakran összeszidtam embereimet, ha lehajolgattak, és mindig azt mondtam nekik: „En lóháton vagyok, jobban kitéve a golyóknak, mint ti, mégsem hajlongok előttük; álljatok hát ti is egyenesen, és ne bókoljatok.” – A falun való áthaladásunkkor megint kénytelen voltam előállni régi prédikációmmal, magamat állítva mintaképül; de mikor a falu kijárásánál a Schwarzenbergerekkel megálltam és szivarra gyújtottam, egy golyó nagyon is közel süvített el mellettem, és inkább ösztönből, mint félelemből orrom közeli érintkezésbe jött lovam sörényével. Tüstént mellettem termett Kiss uram, és mélyen hajlongva mondja: „Alázatos szolgája!”, és természetesen vihogó nevetésben tör ki az egész zászlóalj. A fiúknak nagy volt az öröme, hogy egyszer engem is megcsíptek. Kiss uramnak egy aranyat ajándékoztam, és megígértem az egész zászlóaljnak, hogy mindig fizetek egy aranyat, valahányszor rajtaérnek, hogy egy golyónak bókolok. Ezt a második aranyat sohasem kellett megfizetnem.

A helységen túl már csak a lovasság és a tüzérség üldözhetette az ellenséget, de nemsokára ezt is abba kellett hagyni, mert ránk esteledett, és mert különösen az én csapataim nagyon kimerültek. A huszárok elvették az ellenséges poggyász egy részét, s vagy húszan a Schwarzenbergerek közül és ugyanannyian a kilencedik zászlóaljból a sötétben is követték az ellenséget, és azzal mulattak, hogy éjjel is zaklatták; hoztak is egypár foglyot.

Éppen leterültem a földre a 3. és 9. zászlóaljak közt, midőn észrevettem, hogy az utóbbinak vagy harminc altisztje és közlegénye a hadsor előtt összegyülekezett, és két tiszt vezetésével a 3. zászlóaljhoz ment. Kíváncsian odamentem a közelbe, hogy megtudjam, mi történik, és az a szép jelenet, melynek tanúja lettem, nagyon meghatott. – Meg kell jegyezni, hogy ez a két zászlóalj mindig vetélkedett egymással. Már a Bánságban volt köztük valami ellenségeskedésféle; irigyelték egymást a vitézség megérdemelt híréért. A kilencesek szerettek dicsekedni, és nem engedték, hogy más is érvényesüljön mellettük; a hármasok szolidabbak, komolyabbak voltak, a rend és vidámság mintaképei, különösen egy egészen svábokból álló század tűnt ki jókedvével, mely a legnagyobb bajban sem hagyta el. Mind a mai napig főnállott köztük ez a feszült viszony; de mikor a Tápió hídjánál egymást múlták fölül a vitézségben, mikor Földváry kezébe ragadta a 9. zászlóalj lobogóját, megtört a rég tartó harag, és az elismerés kölcsönös kiáltásban nyilvánult meg: „Éljen a harmadik, éljen a kilencedik zászlóalj!” Most pedig azért jelent meg az a küldöttség, hogy forma szerint is ünnepélyesen megtörténjen a kibékülés. A

kilencedik zászlóalj lovagiasan elismerte, hogy a mai napért a harmadiké az elsőség; ezek visszautasították, és amazoknak tulajdonították. – Aztán megesküdtek, hogy örömben, búban, jóban és bajban mindhalálig összetartanak, és egymást a veszélyben soha el nem hagyják. Mikor ennek vége volt, hozzám jönnek, hogy megköszönjék jó vezetésemet, s tőlem búcsút vegyenek, mert másnap reggel át kellett adnom őket Kissnek. Végül pedig a Schwarzenbergerekhez mentek, és a legszebb dicséretekkel halmozták el őket a magaslatok megrohanásáért.

Nemsokára táborba szálltunk (az előőrsöket büntetésből az ismét összeszedett I. hadtestnek kellett helyettünk kiállítani), és parancsot kaptam, hogy törzstisztjeimmel együtt Görgeyhez menjek; a többiek már ott voltak. – Damjanich tárt karokkal fogadott, és így szólt: „Megint becsületedre vált, amit tettél, sajnálom, hogy nem láthattalak benneteket.” (Visszamaradt, mert Görgey őt bízta meg az I. hadtest rendbe szedésével, és ez, hála vad energiájának és mennydörgő hangjának, sikerült is.) Görgey aztán a kör közepébe lépett, és a következő tartalmú napiparancsot olvasta föl: „A III. hadtest a mai napon kiérdemelte a haza háláját. Helyreállított és győzelemmé változtatott egy már elvesztett csatát, és a legfényesebb módon megmentette a magyar fegyverek becsületét. Ez a fényes eredmény kiválóan négy férfiú érdeme: Kissé, Leiningené, Földváryé és Czilliché (mert ez utolsó itt is kitűnt hidegvérű bátorságával, mint mindig). Midőn nevüket a hadsereg és a haza színe előtt nyilvánosan kihirdetem, egyúttal ki is tüntetem őket a III. osztályú érdemrenddel, és kinevezem a csatamezőn Kiss és Leiningen alezredest ezredessé, Földváry és Czillich őrnagyot pedig alezredessé.” Aztán megölelt minket, és hozzám így szólt: „Kivánságom teljesedett, láttalak és csodáltalak benneteket a harcban. Károlyom (így nevezett mindig, eleinte tréfából, mert én mindig >>tábornokomnak<< szólítottam, később megszokásból és irántam való igaz vonzalomból), derék katona vagy.” Aztán Kiss kezét és az enyémet megfogva, így folytatta: „Hallottam civakodásokat felől, soha nemesebben nem intéztek el viszályt, soha lovagiasabban nem vívtak párbajt.”

Voltaképpen a bicskei csatát nem tekinthettük győzelmünknek. Az I. hadtest kudarcot vallott, és hét ágyút veszített, és a III. hadtest sem tett mást, mint kiköszörülte a csorbát, és visszavett kettőt az elvesztett ágyúk közül. – De megmentettük erkölcsi erőnket, és helyreállt a sikerünkbe vetett bizalom, ott álltunk és táboroztunk, ahol a csata véget ért, és így némileg győztesnek tekinthettük magunkat. Az osztrák hadakról is meg kell mondanom, hogy – igaz, nagyon kedvező – állásaikat bátran és kitartóan védték, hátrálásuk is rendben történt, ahogy egy régi fegyelmezett seregtől ez elvárható.

Mikor a tábor fölött már az éj terült el, a faluba lovagoltam, és meglátogattam szegény küldöncömet. Ez a derék katona a Ferdinánd huszárezredből már hosszabb ideje nálam szolgált, és a legnagyobb ragaszkodással csüngött rajtam. Természetes, bár durva esze, mely gyakran találó megjegyzésekben nyilatkozott meg, sokszor meglepett; volt köztünk valami barátságféle; meg voltam róla győződve, hogy bármelyik órában kész az életét föláldozni értem. – Láttam, hogy a lába csúnyán megsérült, bár a csontja nem tört el. Nagyon megörült látogatásomnak, és mikor elbeszéltem, hogy Görgey a csataterén kinevezett ezredessé, csillogó szemmel kiáltotta: „Éljen Görgey!” – Megtettem érte, amit tehettem, de később, bármennyit is kutattam utána, nem hallottam felőle többet. Szegény Mokri Pali bizonyára valamelyik kórházban lehelte ki hősi lelkét.

Április 5-én, midőn az éjjel vissza akartam lovagolni a táborba, úgy eltévedtem, hogy a végén azt sem tudtam, hol vagyok, és lovászom sem tudott eligazodni. Kétórai lovaglás után végre megint a faluba értem, és mivel most már jobban figyeltem, sikerült is megtalálnom zászlóaljamat.

Reggel Károly bácsival a tűz mellett ültünk, és egyszerű, szalonnából és pálinkából álló reggelinket költöttük el, mikor zajos nevetést és suhogó ütések hangját hallottam a 3. zászlóalj felől. Kíváncsian kérdeztem, mi az, és megtudtam, hogy azokat, akik a csatában rosszul viselkednek vagy elmaradoznak, tulajdon pajtásaik megfenyítik. – Mihelyt valaki meg volt jegyezve, vagy csak késve érkezett meg, a földre dobták, köpönyegét fejére vetették, hogy ne láthassa, ki bünteti, aztán húsz markos kéz csapott rá szíjjal. Ez a büntetés sokkal érzékenyebb volt, mint bármilyen törvényes fenyítés. Bár ez az eljárás nem volt megengedve, mégis elnéztem, mert világosan megnyilatkozott benne a csapat jó szelleme. Csakhamar Schwarzenbergereim is követték e példát, és aznap sok gyáva legénynek lehetett baja az üléssel. Ennél a zászlóaljnál azonban komolyabb fordulatot vett a dolog; egy tizedes és egy őrmester csak most került elő, és a legénység fenyegető arccal körülvette őket. Mind azt kiáltották: nem akarunk gyáva őrmestert. Hogy valami szerencsétlenségnek elejét vegyem, odaugrottam, lecsöndesítettem a legényeket, és a veszedelemben forgókat, két közismert részegest és rossz katonát, elfogattam. – Görgey azonnal haditörvényszéket hívatott össze, és mivel az egyhangú vallomások bebizonyították, hogy mindketten Cibakházánál, Szolnoknál meg tegnap is eltávoztak a csatateréről, s ismételen a gyávaság bűnébe estek, halálra ítélték őket.

A zászlóalj egy mélyút szélén fegyverbe állt; szemben vele, a másik oldalon állt Görgey meg én; a mélyúton alattunk a két bűnös és a végrehajtó legénység. – Görgey erőteljesen beszélt, megdicsérte a zászlóaljat tegnapi vitézségéért, és bebizonyította, hogy egy gyáva katona szökésével gyakran sok bábornak az életét teszi kockára. Ezért emberségesebb, ha egy gyávát kivégeznek, mintha eltűrik, hogy miatta továbbra is veszedelemben forogjon a bátrak élete. – Mikor a végzetes lövések eldőrdültek, és az elitéltek összeestek, a zászlóalj egy darabig komor csöndben állt, de aztán egyszerre, szinte egy szájból harsant fel: „Éljen az igazság!” – Görgeyt is megindították e szavak, melyekben a csapat higgadt komolysága, de dicsőségére való büszkesége is megnyilatkozott, mert nem engedték, hogy méltatlan is osztozzon benne. Későbbi csatákban elég volt egyetlen utalás erre a jelenetre, hogy a zászlóaljat a legveszedelmesebb pillanatokban vitézségre buzdítsam.

A legénység megfőzött, aztán elindultunk. A menet most lassabban haladt, mert az ellenség közel volt, és az elővédnek több időre volt szüksége a nagyon átszeldelt terep átvizsgálására. – Tápaióságot és Urit üresen találtuk, Süly sem volt megszállva. Délután négy órakor Sápra értünk, és ott, a falun kívül táborot ütöttünk. Előőrseink Sápon túl Isaszeg felé álltak. Klapka Maglódnál táborozott, a VII. hadtest Aszódnál, és Aulich hadteste volt a tartalék. Az ellenség főereje Isaszegen és Gödöllőn állt.

Itt meg kell említenem, hogy Damjanich és Földváry mentettek meg az éhhaláltól, mert nekem sohasem volt mit ennem. Az öregúrral mindig volt egy konyhás szekér, és még a legrosszabb táborban is akadt jó *gulyáshús* és bor. Jó barátait odagyűjtötte egy nagy tűz köré, melyre mindig ő rakta a fát, mert szerinte ahhoz senki sem ért olyan jól, és jókedvével mindnyájunkat fölvidített. – *Károly bácsinak* is volt mindig mit harapni, és általában jobban gondoskodott rólam, mint saját magáról. Rendesen ő maga vetette meg este fekvőhelyünket, és mindig nekem adta a jobb helyet, megelégedett arccal mondván: „Itt te fogsz aludni, testvér.” Nem használt semmi ellenkezés, szüksége volt rá, hogy irántam érzett barátságát minden –

(Itt az írás megszakad.)

Alfred Adler: Emberismeret

– részlet –

A gyűlölet

A „harcias” emberre gyakran jellemző a gyűlölet. A gyűlölködő indulatok, amelyek sokszor már a gyermekkorban jelentkeznek, rendkívüli hófokot érhetnek el a dühkitörések során, de enyhébb formában is megnyilvánulhatnak, mint a *neheztelésben*. A gyűlölet világosan jellemzi az ember beállítottságát, és a jellem megítélésében sokat segít, ha tudjuk, milyen mértékben képes az effajta indulatokra.

A gyűlöletnek sokféle céltáblája lehet: irányulhat az ember előtt álló feladatokra, egyes személyekre, egy népre vagy egy osztályra, a másik nemre vagy fajra. Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a gyűlölet nem mindig egyenesen és nyíltan lép fel, hanem gyakran ügyesen elleplezve, és például magára öltheti a *kritizáló magatartás* finomabb formáját. Kimerülhet abban is, hogy az ember mindenféle csatlakozási vágyat elutasít magától. Néha villámcsapás-szerűen világosodik meg, hogy mekkora gyűlöletre képes valaki. Erre egyik betegünk a példa, aki elmesélte, hogy a harctéri szolgálat alól felmentést nyerve kitörő örömmel olvasta a hatalmas veszteségekről és a borzalmas megcsonkításokról

szóló híreket.

E jelenségek közül sokkal találkozunk a *bűnözés* területén. Enyhébb esetei nagy szerepet játszhatnak a társadalomban is, és felléphetnek olyan formában, amelyek nem tűnnek sértőnek és visszataszítóknak. Ez különösen az *embergyűlöletre* igaz, noha az a gyűlölet érzésének egyik legmagasabb fokán izzik. Még a filozófiában is megjelennek olyan irányzatok, amelyek olyannyira át vannak itatva ellenségeskedéssel és mizantrópiával, hogy a durvaság és kegyetlenség nyílt megnyilvánulásával, a leplezetlen agresszióval méltán állíthatók egy sorba. Jelentős személyiségek életrajzaiban néha váratlanul fellebben a fátyol ilyen indulatokról, s mikor például Grillparzer egy helyen azt mondja, hogy a költészetben az ember kiéli kegyetlenkedését, nem annyira az elhangzott igazság megváltoztathatatlanságára kell gondolnunk, mint inkább arra, hogy a művészen – aki pedig bizonyára humanista értékeket vall, ha műalkotásra képes – a gyűlölet és kegyetlenség érzése él.

A gyűlöletérzés számtalan felé ágazik el. Ehelyütt nem is követjük azokat tovább, mert túl messzire vezetne, ha meg akarnánk mutatni az egyes jellemvonásoknak az embergyűlölettel való valamennyi összefüggését. Könnyen kimutatható, hogy az ember egyes foglalkozásokat mizantróp érzelmek sugallatára választ. Ezzel persze nem állítjuk azt, hogy nem *űzheti* azokat ellenséges érzület nélkül. Éppen ellenkezőleg. Abban a pillanatban, amikor az embergyűlölő szellem elhatározta, hogy a katonáskodást választja – annak a szervezeti és szolgálati viszonyai, amelyek elkerülhetetlenné teszik a társaival való kapcsolat és együttműködés kiépítését –, ellenséges indulatai olyan irányba fordulnak, hogy azok külsőleg mégiscsak beleilleszkednek a közösségbe.

A gyűlöletnek az ellenséges érzést kitűnően leplező megnyilvánulási formája az olyan cselekedet, amely gondatlanság folytán egy ember vagy értéktárgy károsodását okozza, minthogy az elkövető figyelmen kívül hagy minden olyan szempontot, amelyre a közösségérzés kötelezné. A jogtudományban ez a kérdés messzire nyúló vita tárgya, de mind a mai napig nem derült rá fény. Magától értetődik, hogy valamely ballépést vagy gondatlan tettet nem ítélnénk meg olyan módon, mint egy bűncselekményt. Nem ugyanaz, ha valaki például egy virágcserepet annyira a párkány szélére helyez, hogy a legkisebb szélfuvallatra a járókelők fejére esik, mintha azt egyenesen hozzájuk vágná. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy a gondatlan ember cselekedeteinek a mélyén ugyanaz az ellenségeskedés rejlik, mint az a bűnözőre jellemző. Úgyhogy a gondatlan cselekvési mód is támpontot jelenthet számunkra valakinek a megértéséhez. A jogtudomány enyhítő körülménynek tekinti, ha a tettesből hiányzott a *tudatos* szándék. Nem kétséges azonban, hogy a nem tudatosan ellenséges cselekedet mélyén ugyanaz a gyűlölet rejtőzhet, mint a tudatos gonosztett esetében. Mindkét esetben olyan emberről beszélhetünk, akinek hiányos a közösségérzése. Ha a gyermekek játékait szemléljük, megfigyelhetjük, hogy egyesek közülük kevésbé ügyelnek társaikra, mint a többiek, és ez esetben joggal levonhatjuk azt a következtetést, hogy ők nem valami nagy emberbarátok. Persze ki kell várnunk, amíg feltevésünk más forrásból is megerősítést nyer, és ha minden esetben úgy találjuk, hogy valahányszor egy bizonyos gyermek bekapcsolódik a játékba, baj történik, nyugodtan leszögezhetjük, hogy hiányzik belőle a mások iránti érzék, és nem szokott felebarátai javára és bajára tekintettel lenni.

E tekintetben különös figyelmet igényel *gazdasági életünk*, amelyben nem nyer elfogadást, hogy a gondatlanság azonos az ellenségeskedéssel. A gazdasági életben teret hódító cselekedetek nyomát sem mutatják az embertársak iránti gondosságnak, amelyek annyira kívánatosak lennének. Számos olyan vállalkozás és intézmény létezik gazdasági életünkben, amelyek működésük folytán olyan lépéseket tesznek, amelyekkel kárt okoznak az embereknek. E cselekményekért rendszerint nem jár értük büntetés, még akkor sem, ha tudatos rossz szándékra vezethetők vissza. Mivel pedig a közösségérzés minden területen legalább annyira hiányos, mint a gondatlanság esetében, egész társadalmi életünk mérgezésben szenved. Még a jóakarató embereket is az a meggyőződés tölti el, hogy az effajta esetekben nem marad más hátra, mint a végsőig menő személyes védekezés, amellyel végső soron megint csak másokat – olykor végteleneket – sebeznek meg. ... Az ilyen helyzetekben az egyén nagyon nehezen képes megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket pedig közösségérzése folytán maguknak értetődőknek és helyeseknek tart. Kiutat kell keresnünk ahhoz, hogy az egyén munkáját, amely az összesség javát szolgálja, megkönnyítsük, és ne megnehezítsük. Az ilyesmi néha egészen automatikusan folyik le, mert a tömeglélek nem nyugszik, és tehetségéhez mérten védekezik is. Am a lélektannak is figyelemmel kell kísérnie ezeket a folyamatokat, nemcsak a gazdasági összefüggések megértése céljából, hanem a velük kapcsolatban álló lelki apparátus kedvéért is, hogy megtudjuk, mennyire lehet az egyénre és az összességre egyáltalán számítani, és hogy adott helyzetben mit lehet várni tőlük.

A gondatlanság erősen elterjedt a családban, az iskolában és a társadalomban egyaránt, és életünk

minden formájában megtalálható. Újra meg újra előtérbe nyomul valahol az az embertípus, aki semmi tekintettel nincs embertársaira. Ez természetesen nem marad büntetlenül, és az önkényesen cselekvő személy többnyire olyan fordulattal találja magát szembe, amely nem szolgál öröme. Ez gyakran sokáig tart. „Isten malmai lassan őrölnek”, olyan sokáig, hogy a legtöbb ember nem látja át az összefüggést, mert nem ismeri, és nem kíséri nyomon ellenőrzésével, és nem is törekszik megérteni. A meg nem érdemelt sorsról elhangzó panaszok többnyire annak a körülménynek a rovására írhatók, hogy a társuk kíméletlenségét tűrő emberek egy idő múlva felhagynak az irányába való jóindulatú fáradozással, és elfordulnak tőle.

Habár a gondatlan cselekedetek látszólag igazolást nyernek, ha közelebbről megvizsgáljuk őket, a mások ellen irányuló ellenséges indulatok egész légióját találhatjuk meg bennünk. Ez az eset áll fenn akkor, ha a gyorsan hajtó és gázoló sofőr azzal védekezik, hogy a fuvarszerződését teljesítette. Az ilyen magatartás csak azt tanúsítja, hogy vannak emberek, akik személyes, kicsinyes érdekeiket annyira mások érdekei fölé emelik, hogy nem is veszik észre, a magatartásukkal mekkora veszélybe sodornak másokat. A saját érdekeik és a közösség érdekei közötti különbség mértéke világosan felismerhetővé teszi az embertársaikkal szemben való ellenségességük fokát.

1927

Szondi Lipót Alfred Adler elméletéről

Érdekes megismerkedni azzal, hogyan vélekedett a saját munkásságát anankológia – azaz sorskutató – címen összefoglaló Szondi Lipót Alfred Adler individuálpaszichológiai elméletéről.

Szerinte Adler az embert elsősorban szociológiai és nem mélylélektani szempontból nézte, mint Freud. Vizsgálódása a közösségi lélekre irányul. Ebből következik mind a tudattalannal, mind az ösztöntannal kapcsolatos ambivalens állásfoglalása is. Míg korábbi munkáiban Adler „a fikció tudattalan voltáról” beszél, később a „tudattalan” szót a „megnemértett”, „homályos” szavakkal cserélte fel. „Egy fikció, egy moralizáló élmény vagy egy emlék tudattalan volta – írja Adler – a psziché mesterfogásaként jelenik meg, ha a személyiséget és a személyiség egységét e művészi fogás tudatossá válása fenyegeti.” Végül mindig arra figyelmeztette pácienseit, hogy ne feledkezzenek meg a hatalomvágyról.

Adler ösztöntanában a hatalmi és érvényesülési törekvések dominálnak. Az individuálpaszichológiában az infantilis szexualitás elfojtásának helyét a kisebbségi komplexus, az én elhárító mechanizmusainak helyét pedig a kompenzációk, biztosító és értékfosztó mechanizmusok veszik át. Az emberkép szerkezeti analízisét tekintve Adler jelentőségét Szondi Lipót mindenekelőtt abban látja, hogy kiemelte az én hatalmi törekvéseit.

Ballai László: 2001. szeptember 11.

2001. szeptember 11-én bementem egy lottózóba. A vendégek kedvéért itt mindig be van kapcsolva a nagyképernyős tévé, hogy izgalmas akciófilmmel vagy sportközvetítéssel fokozza a fogadói kedvet. Nem

szeretem a televíziót, de a vibráló kép egyszerűen vonzza a tekintetet. Ráadásul azelőtt soha nem látott trükkfelvételt nézhettem végig. Repülőgép csapódott bele egy felhőkarcolóba. Majd egy másik a szomszédos toronyépületbe. Már nem tudnak mit kitalálni a filmiparosok, gondoltam. Csakhogy a jelenetet megismételték. És ezúttal nem valami kereskedelmi csatorna ment, hanem a CNN hírtévé.

Ezen a napon a következőket jegyeztem fel: „A történelemben először támadják saját területén az Egyesült Államokat. Elrabolt polgári repülőgépekkel végrehajtott öngyilkos merényletekkel. A Világkereskedelmi Központ romokban hever, több ezer halott. Támadás érte a Pentagont és a Capitoliumot. A Fehér Házat kiürítették. Egy palesztin szervezet további támadásokat helyezett kilátásba. Az amerikai légi közlekedést leállították, az útban lévő járatokat Kanadába irányítják. Az értékpapírpiacokat bezárták.”

Író vagyok, nem szoktam naplóra fecsérelni az időmet. De ezen a napon szükségesnek tartottam, hogy feljegyezzem a történeteket. Természetesen a sajtóértésülések pontatlanok voltak. De a filmfelvételek nem. Az épületeken átzuhanó repülőké, a szédítő magasból – a lassú elézés helyett a szörnyhalált választó – mélybe ugró embereké, végül a Világkereskedelmi Központ leomló ikertornyai helyén támadt, mindent elborító porfelhőé.

Másnap egy baráti társasággal Mária nevű ismerősünk felköszöntésére egy étterembe mentünk. Szegény Marcsi ünneplésére nem sok figyelem jutott. Mindenkit a katasztrófa izgatott. Az én véleményemet is megkérdezték, aki a társaság doyenje voltam. Olyan korszak köszöntött a világra, mondtam, amelyben bárki bárhol bármikor célponttá lehet.

Eszembe sem jutott, hogy ez a tragédia végül is felrázza ernyedtségéből az emberiséget, és a dolgok egyszer s mindenkorra jobbra fordulnak. Vagy legalább is egy kicsivel jobbra. Nyilvánvaló volt, hogy a „terrorveszély” címén most majd példátlan nemzetbiztonsági intézkedések következnek, valamint, hogy a tettesek megbüntetésére Amerika háborút fog indítani, amelyben majd sokkal több ártatlan ember hal meg, mint ahány áldozatot a Világkereskedelmi Központ romjai maguk alá temettek. És ez új és új sebeket üt az emberiségen.

A tragédiát követő döbbenetet és a gyászt nem mindenki érezte át a világon. Palesztinában és több arab országban vidáman ünnepeltek. Csurka István a magyar parlamentben bejelentette, hogy az USA megérdemelte a csapást.

Az Egyesült Államok valóban példátlan biztonsági intézkedéseket hozott országa védelmében, és büntetőhadjáratot indított Afganisztánt és Irak ellen. Ezeket a háborúkat nem nyerte meg. Ezeket a háborúkat az emberiség veszítette el – önmagával szemben. Mert az elmúlt tíz esztendőben fokozódott a faji és vallási megosztottság. Az indulatok erősebbek, az ezeket korlátozni képes értelem gyengébb lett. Mert a 2976 áldozatot követelő terrortámadások a legnagyobb sajtónyilvánosság előtt bizonyították be, micsoda borzalmas hatalma van napjainkban is a fékevesztett gyűlöletnek, a világ kormányzására, de legalábbis szétverésére törő örültségnek.

Déliab

Arany János: A walesi bárdok

Edward király, angol király

Léptet fakó lován:

Hadd látom, úgymond, mennyit ér

A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog-e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Velsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi pusztá sir.

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend amerre ment,
És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh;

S mind, amiket e szép sziget
Ételt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisem
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim –
Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég velsz urak;
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,
Lehellet megszegik. –
Ajtó megől fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tetteidet
Elzengi, mond az agg;
S fegyver csörög, haló hörög
Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyűl az éji vad:
Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sírva tallóz aki él:
Király, te tetted ezt!”

Máglyára! el! igen kemény –
Parancsol Eduárd –
Ha! lágyabb ének kell nekünk;
S belép egy ifju bárd.

„Ah! lágyan kél az esti szél
Milford-öböl felé;
Szüzek siralma, özvegyek
Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! anya
Ne szoptass csecsemőt!...”
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék –
No halld meg Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még –
No halld meg Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng velszi bárd.”

Meglátom én! – S parancsot ad
Király rettenetest:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden velsz énekest!

Szolgái szét száguldanak,
Ország-szerint, tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. –

S Edward király, angol király
Vágtat fakó lován;
Körötte ég földszint az ég:
A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba velszi bárd:
De egy se birta mondani
Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,
Se künn, nem hallatik:
"Fejére szól, ki szót emel!
Király nem alhatik."

Ha, ha! elő síp, dob, zene!
Harsogjon harsona:
Fülembé zúgja átkait
A velszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz énekli hangosan
A vértanúk dalát.

1857. jún.

Petőfi Sándor: Az örült

- - - Mit háborgattok?
Takarodjatok innen!
Nagy munkába' vagyok. Sietek.
Ostort fonok, lángostort, napsugarakból,
Megkorbácsolom a világot!
Jajgatnak majd és én kacagok,
Mint ők kacagtak, amikor én jajgattam.
Hahaha!
Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.
De a halál azt mondja: csitt!
Egyszer már én is meghalék.
Mérget töltöttek azok vizembe,
Akik megitták boromat.
S mit tettek gyilkosaim,
Hogy gaztettőket elleplezzék?

Midőn kiterítve feküdtem:

Reám borúltak s könnyezének.

Szerettem volna fölugrani,

Hogy orraikat leharapjam.

De nem harapom le! gondolám

Legyen orrok és szagolják,

Hogy rothadok, s fúladjanak meg.

Hahaha!

És hol temettek el? Afrikában.

Az volt szerencsém,

Mert egy hiéna kiása siromból.

Ez az állat volt egyetlen jóltevőm.

Ezt is megcsaltam.

Ő combom akarta megenni:

Én szívemet adtam oda,

S ez oly keserű volt, hogy megdöglött tőle.

Hahaha!

De hiába, csak így jár,

Ki emberrel tesz jót. Mi az ember?

Mondják: virágnak gyökere,

Amely fönnt a mennyben virul.

De ez nem igaz.

Virág az ember, melynek gyökere

Ott lenn van a pokolban.

Egy bölcs tanított engemet erre,

Ki nagy bolond volt, mert éhen hala.

Mért nem lopott? mért nem rabolt?

Hahaha!

De mit kacagok, mint a bolond?

Hisz sírnom kellene.

Siratni, hogy oly gonosz a világ.

Az isten is felhőszemével

Gyakran siratja, hogy megalkotá.

De mit használ az ég könyűje is?

A földre hull, a ronda földre,

Hol az emberek lábbal tiporják,

S mi lesz belőle,

Az ég könnyéből?... sár.

Hahaha!

Oh ég, oh ég, te vén kiszolgált katona,

Érdempéznél melleden a nap,

S ruhád, rongyos ruhád a felhő.

Hm, így eresztik el a vén katonát,

A hosszú szolgálat jutalma

Egy érdempéznél és rongyos öltözet.

Hahaha!

S tudjátok-e mit tesz az emberi nyelven,

Midőn a fűrj azt mondja: pitypalatty?

Az azt teszi, hogy kerüld az asszonyt!

Az asszony vonzza magához a férfiakat,

Mint a folyókat a tenger;

Miért? hogy elnyelhesse.

Szép állat az asszonyi állat,

Szép és veszedelmes;

Arany pohárban méregital.

Én ittalak, oh szerelem!

Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,

Mint egy mézzé vált tenger;

De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,

Mint egy méregé vált tenger.

Láttátok-e már a tengert,

Midőn a fergeteg szánt rajta
És vet beléje halálmagot?
Láttatok a fergeteget,
E barna parasztot,
Kezében villámösztrókével?
Hahaha!
Ha megérik a gyümölcs: lehull fájáról.
Érett gyümölcs vagy, föld, lehullanod kell.
Még várok holnapig;
Ha holnap sem lesz a végítélet:
Beások a föld közepéig,
Lóport viszek le
És a világot a
Levegőbe röpítem... hahaha!

Szalkszentmárton, 1846. január

Petőfi Sándor: Okatootáia

Van egy ország, úgy híják, hogy
Okatootáia;
Második szomszédja Kína,
Az első Ausztrália.

És ez hogy Ausztr(ál)ának
Tőszomszédja, vajmi jó!
Nem lopózhatik be hozzá
A civilizáció.

Oh a tántoríthatatlan,
A dicső Ausztr(ál)ia!
Ő magát e gonosztól nem
Hagyja elcsábítania.

Ő, noha már Kína is kezd
Mendegélni csendesen,
Ő még most is, mint a szikla,
Áll erősen egy helyen.

Áldd a sorsot, áldd az istent,
Okatootáia,
Hogy Kínán is túl vagy még, hogy
Szomszédod Ausztr(ál)ia.

Boldog ország! mert bár érzi
A szükség sok nemeit:
Legalább egy, és a fő, a
Lelki szükség nincsen itt.

Szerény állat itt a lélek,
Nem kér szénát, abrakot;
Mint számár a gazt: zabálja
A kalendáriomot.

Aminek következtében
Nem nagy számmal lelhetők
A költők, művészek és más
Kapa-kaszakerülők.

Az pedig, ki bolond fővel
Erre szánja el magát,
Csináltasson egy szép szekrényt
S zárja bele... a fogát.

Minthogy ezen mesterségnél
Fölösleges itt a fog;
Harapnia nem leszen mit,
Legfőlebb csak nyelni fog.

Megvan itten az a szép is,
Hogy különvált s nem vegyes
A bagarja s a kutyabőr,
A paraszt és a nemes.

Kutyabőr! ez itt a fő-fő,
Becsben párja nincs neki,
És ezért sok úri ember
Saját testén viseli.

De habár rangjával kissé
Nagyra van az úri rend,
Nem mondhatni, hogy nem gondol
A köznéppel odalent;

„Nyisd ki markod, mind a kettőt.”
A paraszthoz így szól,
„Nyisd ki markod, jóbarátom,
Nesze semmi, fogd meg jól.”

Azzal vagdalkoznak némely
Nem t'om milyen emberek,
Hogy ez országban nyilvános
Épületek nincsenek.

Mit? Nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

Oh e nemzet büszke nemzet,
Éppen erre tart sokat,
S ebben talán fölül is múl
Minden más országokat.

Virágozzál, dicső ország,
Nagyra termett náció,
S még soká ne háborgasson
A civilizáció!

Pest, 1847. december

Petőfi Sándor: Szomorú éj

Éjfél lesz, és én mégsem alhatom,
Mert gondomat el nem altathatom.
Mi fog történni vélem s a hazával?
E kettős kérdés tépi lelkemet.
Ah, nem érem be a magam bajával,
Még te is gyötresz, hazaszeretet!

Ez hát a költő sorsa, mindig ez,
Hogy örök vészű tengeren evez?
S mit ér, ha őt a haragos habokból
Mentő sajkával partra is tevék,
Ha itt az bántja, hogy mi lesz azokból,
Kik ott maradtak a hajóba' még?

Apám, apám, mért is taníttatál,
Miért az eke mellett nem hagyál?
A könyvet szép, de csalfa tündér lakja;
Ha fölnyitod, megkapja szívedet,
És fölvisz a legragyogóbb csillagra,
De le nem hoz... a magasból levet.

Inkább a napba, mint a könyvbe nézz.
A napvilágtól szemed fénye vész.
Nem így a könyvvel; oly világ van ebben,
Mely erősíti még szemeidet,
S közel hoz mindent... s minden vajmi szebben
Tünik föl, hogyha távol nézheted.

Miért tanultam? mért nem maradék
Földművelő, aminek szánt az ég?
Nem tölténém most kínos virrasztással
A végtelenbe nyúló éjszakát;
Lelkem fölött az álom víg dallással
Madár módjára ringatná magát.

Volnék földműves, vagy volnék juhász!
Ki messze, kint a pusztákon tanyáz,
S míg ellegelget kolompolva nyája,
Ő hús bokorba vészi bé magát,
S nem hallja senki sem, úgy fujdogálja
Saját kedvéért a kis furulyát.

Vasárnap tisztát venni hazajár,
Hol a szerelmes lányka várja már.
A lányka jó, friss, szereti a dolgot,
S oly szép, mint a megszületett tavasz;

Csókot kap és át a juhász, s ő boldog,
Hiszi tehát, hogy a világ is az.

Pest, 1847. január

Krúdy Gyula: Görgey, a visegrádi remete

Sokkal hamarabb ismertem, mint láttam. Az hiszem, így volt vele minden magyar ember, aki a XIX. század képzelemlágában élt.

Már másfél emberöltő is elmúlt a „nagy idők” óta, amint közönségesen Kossuth szabadságharcát nevezték, de jóformán mindennap lehetett hallani Görgey Artúrnak, a szabadságharc tábornokának nevét. Kik emlegették őt? Emlegették az öreg honvédek, akik még annyian voltak az országban, hogy nyugdíjjogosultságuk megállapításához is szükséges volt: vajon tudnak-e úgy káromkodni, ahogyan a hanyatló szabadságharc tanította meg a magyarokat, és a káromkodás színezésében ügyesen bele kellett keverni Görgey nevét. Persze a vén hadfiak csak addig erőltették magukat a hiábavaló káromkodással, amíg be nem jutnak vele a Soroksári úti honvéd-menedékházba, amelyet a Napóleon rokkant házának mintájára építenek fel Pesten. Itt a honvéd-menedékházban felejtnek az öregek, nagyon ritkán veszekednek már a kertben azon, hogy kinek volt igaza: Kossuthnak vagy Görgeynek? Inkább a szivarok végeit gyűjtögetik, amelyeket az egész országban az ő részükre tesznek félre az emberek a kabátjuk zsebébe. Kik emlegették még Görgeyt? A történelmi könyveken kívül a XIX. század vége felé nagyon gyakran jelennek meg röpiratok azokon a magyar vidékeken, ahol sűrűbb, vérmesebb a függetlenségi érzet, a 48-asok megkülönböztetik magukat a 49-esektől, politikai érvekkel már régen beverdesték egymás fejét, előveszik hát Görgeyt mint végső gerundiumot, amellyel egyszeriben agyon lehet csapni az ellenfelet. *Áruló volt-e Görgey?* Ezzel a címmel minden esztendőben jelennek meg röpiratok, pedig maholnap negyven-ötven évesek az események. *Görgey nem volt áruló!* - válaszol a röpiratra egy másik magyar, aki talán valamely fülemülepörből kifolyólag ellenséges viszonyban van az előbbi röpirat szerzőjével. Igen, különcök, különködők mindig akadtak Magyarországon, akik szemközt a közhangulattal, pártjára keltek Görgeynek, még ha félig agyonverték is őket ezért a csizmadiaszínben vagy az újságokban. Kik emlegetik még Görgeyt? Mindazok a vasárnapi kirándulók, akik a kék Dunán elhajókáznak Visegrádra – amely alatt a Duna a királyi erdőségek miatt inkább zöldnek mondható, mint kéknek –, akik el nem mulasztható kötelességüknek tartják, hogy a kirándulás örömei mellett egy kis bánatot is szivattyúzzanak a szívükbe, amikor megállanak a Görgey-villa rácsos kerítése előtt, és öklükkel addig fenyegetik a lugasában üldögélő öregembert, amíg az a népmoraj elől a házába menekedik.

Volt, ahogy volt: Görgey Artúr a XIX. század ama mitológiai alakjai közé tartozik, amelyek még mindig megfajtásra várnak, habár a mindennapi magyar ember azt hiszi, hogy már javában ismeri történetüket. (Éppen Tisza Istvánnak volt egy asztaltársasága az Országos Kaszinó pincéjében, amely társasághoz tartozó írók Herczeg Ferenc vezetése alatt feladatukká tűzik vala, hogy a Magyar Figyelő című lapban Görgey alakját új szempontokból világítsák meg. Ámde jött a háború, és minden irodalmi törekvésnek befűttengett.)

Annyi bizonyos, hogy Görgey olyan ember volt, mint akár Ferenc József, akár Kossuth Lajos, akit a XIX. században mindenki ismerni vélt, még az is, aki sohasem látta őt. Tudtak kopasz fejről, amelyen egy halálra vörösítő félhold alakú kardvágás nyoma húzódott végig, a legenda szerint ama magyar huszár kardjának vágása, aki Komáromnál árulás gyanúja miatt agyonsújtani akarta a fővezért. Tudtak a pápaszeméről, a farkasosan ritkás szakálláról, kertészassóval komplikált sétabotjáról, mérnöki tudományáról, amellyel korábban az ágyúgolyók járását, később pedig a hangyák sebességét számítgatja talán a visegrádi kertben. Itt „tábornoknak” nevezték őt, és még magam is láttam néha a

Pap-féle vendéglőben majálisokon megjelenetni farmerruhában, szalmakalapban, amelynek levételekor mindenki kíváncsian kereste ama történelmi sebet. Ah, ott piroslott a seb: a nők csuklottak az izgalomtól, a férfiak elborongtak, az ifjúság tisztelkedett. Majd a multság hevében a cigánybanda néha a Kossuth-nótát játszotta, ami elkerülhetetlen volt a századeleji multságokon, és ilyenkor is minden szem kutatón, kíváncsian, emberien érthető tapintatlansággal Görgey felé fordult: vajon haragszik-e a tábornok a nótáért? A tábornoknak esze ágában sem volt haragudni, sőt életvidám öregember módjára gyönyörködött a fiatalság mulatozásában. De voltak más okoskodók is az ilyen visegrádi majálisokon (aminthogy ez időben még okos ember hírében állott az is, aki dugóhúzót hordott a zsebében), akik más oldalról vetették alá próbának a tábornokot. Vidéki rendezők módjára hirtelen csendet kértek, és rendszerint felállították a helybeli gyógyszerészt, a nyugalmazott iskolaigazgatót vagy más honoráciort, aki mindig készen volt egy tószttal, amelyet Ferenc József-re lehet elmondani. Megint csak a tábornokot figyelték a kandi szemek. Nem, a jólelkű, egyszerű, kedves mosolyú öregúr egyetlen arcvonásával sem árulta el, hogy eszébe jutnának a klagenfurti napok, amikor éppen Ferenc József parancsára internálták.

Akármit vizsgálom a dolgot, nem emlékszem, hogy visegrádi mulatozásaim alatt valamely különösebb feljegyzést tehettem volna az öregúrról, aki annyi legendának volt a hőse. (Még tán sokkal többet lehetne mesélni Zubovics Fedor kapitányról, akinek az volt a híre, hogy bombaival, torpedóival majd egyszer levegőbe repíti a falut, vagy Kanyurszky főtitizelendő úrról, aki közönséges pesti egyetemen a keleti nyelveket tanította, de igazában csak úszóruhában sakkozni szeretett egy ladikban a Duna közepén.) Salamon király tornya mellől, amelyet hajdanában vízivárnak neveztek: amerre az öreg Görgey lakott, olyanformán jött el a látogató, mint aki mindhiába várta a kis madárka kiröppenését a fotografáló masina csövéből. A legvérmesebb turistának sem ért el odáig a fantáziája, hogy elmondhassa a tábornokról, hogy ekkor meg ekkor így szólott (mint ahogy a múlt század hősei közül mindenki mondott életében valamely nevezetese), nem szóhette emlékezései közé, hogy ekkor meg ekkor ezt vagy amazt csinálta Görgey Artúr, mert a tábornok volt talán a magyar történelem egyik legpasszívabb alakja, aki attól az időtől fogva, amidőn harmincegy éves korában letette a fegyvert Világosnál, 1916-ben bekövetkezett haláláig nem csinált olyasmit, amit legendába lehetne foglalni.

Legjelentősebb típusa volt annak a XIX. századbeli megcsalatkozott magyarnak, aki a szabadságharc gejzír-lendülete után úgy hozzászokik vala a tétlenkedő, morfondírozó, elgondolkodásokkal, megálldogalásokkal, üldögélésekkel, vállvonogatással teli élethez, hogy emiatt nem jut eszébe akkor sem csinálni valamit, amikor az időjárás azt megengedné. De hát mit is lehetett volna Görgey Artúrnak Magyarországon csinálni, aki emberöltőkön át programja volt a gyűlöletnek, az istentagadó nemzeti keserűségnek, okozója annak, ha a pipaszár eldugult, vagy megbukott a függetlenségi követ? Én nem védelmezem őt, mert én nagyapámtól, a honvédmeház egykori parancsnokától tanultam őt ismerni, az öregúr pedig olyan nagy gyakorlatra tett szert a Görgey szidalmazásában, hogy az effajta káromkodásokkal akkor is el tudott mulatni, amikor hallgatóság nélkül egyedül volt a szobában.

Mit mívelhetett volna Görgey a remetéskedésen kívül? Élőhalottja volt századának, nemzeti gravámen, történelmi keresztút, ahol a hazai sors szomorú útra tért, okozója egy bús korszaknak, amelyben ugyan pihent a testi erő, de a lélek annál többet szenvedett. Hiába jöttek új tudósaink, akik a történelmi távlatokat élesebb látócsöveken vizsgálgatták, a nemzet nem engedett igazából, Görgeynek meg kellett maradnia „visegrádi remetének”. A sok becsületsértő titulus mellett ezt a címet engedélyezte a tábornoknak a közvélemény.

Manapság, mióta élettapasztalatunk, próbáltságunk, viszontagságunk folytán jobban látjuk a XIX. század történetét, persze más érzelmekkel megy el a korszak magyarja a visegrádi kert mellett, ahol a tábornok mindig csak a lugasban üldögélt, nem lépett bele soha egyetlen legendás pókhálóba sem. Voltaképpen századának egyik legbölcsebb embere volt, aki soha sem akart kijönni a kertből, ahová madárijesztőnek helyezte el a közvélemény. Kiáltozhattak a ház körül gyerekek, seregélyek, szajkók (ez utóbbi mindig szeretett közel Pesthez, a Duna menti erdőségekben tanyázni), a tábornok nem adott életjelt magáról, akár a Kossuth-nótát, akár a Gotterhaltét játszották ablaka alatt. Regényalak volt anélkül, hogy a ponyvaregényeket megihető történelmi regényt írtak volna róla. Fantáziabeli képmása volt a bajbaesett hazafinak, aki egész életében vezekel a megbocsátás reménysége nélkül. Hadvezérből kertész lett, aki időjósító szerkezetekkel vette magát körül, kénytelen volt hinni a befőttesüvegbe zárt levelibékának, a délignyitónak, a napraforgónak, a falkúszó folyondárnak, hogy van mozgás a világon, csak vele nem történik semmi hatvanhat esztendőn keresztül.

Manapság ellepik a kirándulók Visegrádot, amelyet nem lehet a világ egyetlen szép tájkáéhoz sem hasonlítani, annyira magyar, vérbeli, történelmi, hogy csak magyarok érezhetik meg azokat a

hangulatokat, amelyek a királylátott erdőségekből, történelmi aranyat emésztett romfalakból árad a fehér hajó utasai felé. Az emberek felvidulnak e tájon, mint a falevelek. Mintha csak azért suhant volna el annyi száz esztendő, hogy fojtott gondolat nélkül nézegethessenek a magyarok Visegrád felé. Már elment innen az is, aki a XIX. század magyarjai közül a legtöbb pirosuló indulatot fakasztotta. Nem ácsorog többé a Salamon-torony aljánál az a fantomszerű öregember, akiről mindenki tudott Magyarországon, valójában pedig nagyon kevesen ismerték. Nem támaszkodik merevülten sétabotjára, és nem néz elgondolkozva a hajó után, mint az élet számkivetettje. A hajó elcsobogott a vidám emberekkel, a remete valóban olyan remeteje maradt a magyar múlt időnek, hogy most már alig emlékeznek rá. Nagyobb problémák foglalkoztatják a nemzetet, mint az a kínos álomtalanság, hogy valóban áruló volt-e Görgey.

1926

Charles Baudelaire: Üssük le a szegényeket

Két héten át a szobámba zárkoztam, és akkoriban divatos könyvekkel vettem körül magamat, (tizenhat vagy tizenhét esztendeje lehetett); olyan könyvekkel, melyek annak a rendjét-módját fejtegetik, hogy miképpen lehet a szegény népet huszonnégy óra alatt boldoggá, bölccsé és gazdaggá tenni. Emésztettem hát – akarom mondani nyeltem – sok-sok keserves szellemi termékét ezeknek a közjólét vállalkozóknak – azokét, akik a sok-sok szegénynek azt tanácsolják, hogy váljanak rabszolgákká, és azokét, akik azt képzelgetik velük, hogy valamennyien trónjavesztett királyok. – Nem meglepő tehát, hogy olyan lelkiállapotba kerültem, amely a szédüléssel vagy a hülyeséggel szomszédos.

Úgy tetszett mégis, hogy értelmem mélyére zárva, homályos csiráját éreztem egy eszmének, amely magasabb rendű mindannál a vénasszony-formulánál, aminek a gyűjteményét az imént átfutottam. Ez azonban csak egy eszmének az eszméje volt, végtelenül bizonytalan valami.

És nagyon szomjaztam, hát elmentem hazulról. Mert a szenvedélyes vonzódás a rossz olvasmányokhoz velük arányos szükségérzetet kelt szabad levegőre és frissítőkre.

Amikor épp be akartam lépni egy söntésbe, egy koldus nyújtotta felém a kalapját, olyan feledhetetlen tekintettel, hogy az trónokat döntene, ha az anyagot szellem mozgatná, és ha egy delejező tekintet képes volna a szőlőfürtöket megérlelni.

Ugyanakkor egy hangot hallottam, mely a fülembé susogott, hangot, amelyre határozottan ráismertem; egy jó Angyalnak vagy egy jó Démonnak a hangja volt, aki mindenüvé elkísér. Ha Szókratésznek megvolt a maga jó Démona, miért ne lehetne nekem őrangyalom, és miért ne érhetne engem a kitüntetés, mint Szókratészt, hogy az elmebajomról írást kapok, amelyet az éleselméjű Lélut és a jól tájékozott Baillarger ír alá?

Szókratész Démona és az enyém közt az a nagy különbség, hogy a Szókratészé csak akkor nyilatkozott meg neki, amikor tiltani, figyelmeztetni, amikor akadályozni akart, és hogy az enyém tanácsolni, sugallni, rábeszélni méltóztatik. Annak a szegény Szókratésznek csak tilalmazó Démona volt; az enyém nagy állító, az enyém cselekvő Démon, harci Démon.

Nos, a hang ezt súgta felém: – Csak az egyenlő másvalakivel, aki bebizonyítja, és csak az méltó a szabadságra, aki meg tudja hódítani.

Rögtön nekiugrottam a koldusomnak. Egyetlen öklöcsapás a szemére: az egy másodperc alatt labdányira dagadt. Miközben ki akartam verni két fogát, beszakadt a körmöm; a mivel az aggastyánt gyorsan leütni

nem éreztem elég erősnek magamat, hiszen törekenynek születtem, és csak kevés gyakorlatom van az ökölvívásban, fél kezemmel megragadtam a kabátja gallérjánál, a másikkal pedig a torkának estem, és fejét kezdtem hatalmasan nekiverni egy falnak. Meg kell vallanom, egy pillantással előzetesen szemügyre vettem a környéket, és meggyőződtem róla, hogy ezen a kültelki, elhagyott tájon jó időre minden rendőri hatáskörön kívül maradok.

Ezután egy hátbarúgással, mely elég erős volt, hogy eltörje a lapockáját, leterítettem a hatvanéves, elgyöngült öreget, felragadtam egy vastag ágat, mely a földön hanyódott, és verni kezdtem, olyan konokon, ahogy a szakácsok puhítják a bifszteket.

Egyszerre csak – ó, csoda! ó gyönyörűsége a filozófusnak, mely igazolja elmélete kiválóságát! – azt láttam, hogy ez az öreg csontváz, olyan energiával, amekkorát ilyen különlegesen tönkrement gépezettől sohasem vártam volna, visszafordul, és olyan gyűlölködő tekintettel, amelyet *jó előjelnak* éreztem, a rozoga betyár rám vetette magát, dagadtra püfölte a két szememet, és kegyetlenül elnászpángolt a saját husángommal. – Erélyes gyógymódommal tehát visszaadtam neki a büszkeséget és az életet.

Akkor aztán kézzel-lábbal igyekeztem megértetni vele, hogy a vitánkat mintegy lezártnak tekintem, és elégedetten, mint egy sztoikus bölcselő feltápáskodtam, és így szóltam hozzá: – Uram, *ön egyenrangú velem!* tiszteljen meg azzal, hogy megfelel az erszényemet; és ha csakugyan emberbarát, jusson eszébe, hogy embertársaival szemben, valahányszor alamizsnát kérnek öntől, ugyanazt az elméletet kell alkalmaznia, amelyet volt *fájdalmam* kipróbálni az ön hátán.

Esküdött rá, hogy megértette a teóriámat, és hogy tanácsomat követni fogja.

Ady Endre: A tízmilliós Kleopátra

Finom grófkisasszonyok illatos nyájában élt immár harmadik éve Gutberger Kleopátra. Nálánál különösebb szókeség nem akadhatott a nagy, zavaros Bécsben. A német, a morva s másfajta konteszek, baroneszek között neki lehetett legkékebb a vére, neki, Gutberger Kleopátrának, a szomorú kis, szőke bakfisnak, ki nem volt kontesz, sem baronesz. A nagyon előkelő, parfümös és ostoba nevelőintézetbe miért is kellett becsempészni Gutberger Kleopátrát? Óh, miért is kellett? Miért nem nyugodhatott pőfékelő szerénységben nyíri Gutberger Zsolt úrnak tíz milliója? Nem tudja, és nem fogja tudni soha senki. Emberi cselekedeteknek titka mélyen szokott feküdni az időben, s régen elmúlt, elhasznált és elporladt véredények őrzik minden élő ember fátumát.

A Gutberger Zsolt tíz milliója bekopogtatott a bécsi, előkelő, parfümös palotába, és Kleopátra tegezhetette a német, a morva s a másfajta grófleányokat. Azok pedig gyűlölték ezt a bájos, szomorú, különös kis szókeséget. Suttogva parázslott ez a nagy gyűlölet, mert az előkelő tanító hölgyek és urak a Kleopátra pártján voltak. A tíz millió kegyes tíz millió volt, s nyíri Gutberger Zsolt legalább tízszer annyit fizetett Kleopátráért, mint a mediatizált Zedvitz-Hoch herceg a maga szeplős, köhögős princesz-leányáért. Kleopátra e zárt, rózsás-kertű, bécsi palotában ez új buta epocha halvány szimbólumának tetszett. Hiába zárkóznak el a rablólovagok címeres ivadékai. A polgári milliók nyomukban vannak mindenütt, s például Gutberger Zsolt a maga porontyát akárhova be tudja vonultatni tíz milliójának ostromával. Ezt jelentette Kleopátra.

A finom grófkisasszonyok sok mindent beszéltek. Az egyik borzongvamondotta el ama gyanúját, hogy Kleopátra nagyapja még zsidó volt. Magyar marhakereskedőknek sejtette a Gutbergereket egy horvátországi furcsa nevű, tarkavérű baronesz.

– Nem, nem – tiltakozott egy kopott, magyar gróf-ka-tona protekciós lánya. – Én hallottam a Gutbergerekről. Valóban izraeliták voltak valaha ők. Ám a Kleopátra anyja már vérbeli római katolikus.

Egy koldus skriblernek a leánya, a ki nem él már.

– De hogy lehet olyan gazdag ilyen rongy népség! – sipította Zedvich-Hoch kisasszony.

Hogy lehet? Hogy lehet? Éjszakánként ezt kérdezték nyíri Gutberger Zsolttól is a milliók. „Mert nem is lehet másképpen.” Így válaszolhatott verejtékezve özvegy nyíri Gutberger Zsolt. A nagy bankók pedig hallgattak. Néha talán vérvörös fényt löveltek. Bolond, könnyelmű, rajongó zseniális fickók föltámadt szívlángja, újra megindult szívrzése tört ki a bankókból. Ezek a haszontalan fickók valaha muzsikáltak, drámát, verset, regényt írtak, szobrot faragtak, képet pingáltak. Többnyire elrongyolva pusztultak el, hogy hadd növekedjék a Gutberger-vagyon. És növekedett is. Mint a vámpír, akként vetette magát e vagyon a művész-szívekre. És e vértáplálékért áldozni is tudott. A Kleopátra anyját azért vette el nyíri Gutberger Zsolt, mert hatalmas regényeket írt a Kleopátra nagyapja. E regények mellett szinte éhen pusztult. Am bizonyos volt, hogy valamikor kellenek e regények, vagyont hoznak, ha bölcs kezekbe kerülnek. És Gutberger Zsolt nőül vette a Kleopátra anyját.

A regények behozták a százezreket, és Kleopátra anyja, adván két fiút s egy leányt a Gutberger-millióknak, szent kötelességtudással, korai sorvadásban elhalt, miután szíven át beleöntötte zseniális, haszontalan, regényíró apjának a vérét a Gutberger-véredényekbe.

Azóta árnya visszajár e korai sorvadásban elhunyt néembernek, s nyíri Gutberger Zsolt nem tudja lebírni ezt az árnyat. Az egyik fia, a huszártiszt, sok kedves, de ártalmas gyalázatosság és szigorú apai átok után elpusztult valahol Afrikában, az idegenlégióban. A másik fiú még rettenetesebben járt. Versekkel, tárcákkal könyörgi sorba a lapredakciókat. Boldog, ha nevetlen, borzas skriblernek szent közelségébe juthat. A huszártisztet elsíratta nyíri Gutberger Zsolt. A züllött élőről azonban tudni sem akar. Nincs neki már senkije, csak Kleopátra, a ki harmadik éve él immár Bécsben finom grófkisasszonyok közt, és a reménysége egy koronának, mely hétágú, s melyhez annyi joga is lehet már a Gutberger-millióknak... Hess, sápadt, asszony-árny!... Gyalázatos fiúkat szültél, míg felesége voltál nyíri Gutberger Zsoltnak. De a leányoddal nem bírsz. Az bárónő lesz s legalább is hercegnek a felesége. Az okos, gógös, nagyszerű teremtés. Az: Gutberger. Bizonyosan lenézi a társnőit is mind. Micsoda semmi grófleánynak születni. Mennyivel erősebb, többet ígérő, ha valakit tízmillió nyíri Gutberger Kleopátrának hívnak.

Csak maradj még egy ideig elzárva Bécsben, finom grófkisasszonyok közt, gógösnél gögösebben, Gutberger Kleopátra. Így akarja egy hitvány asszony-árny ellenére Gutberger Zsolt. Így akarja. Addig haza se kell jönnöd. Drága tanítóhölgyek elvisznek Párisba, Rómába, föl Északra, csodálatos fényt látni. Hanem naplót többé ne írd!...

A naplót egyszer a párnája alatt lelték meg Kleopátrának, s ijedt levél ment nyíri Gutberger Zsolthoz. A leány, óh, nervózus. Magába-roskadni szerető lélek, képződő s álmodó... De ez elmúlt. Egy éve ennek. Azóta nincs ok ijedelemre. Kleopátra hercegnők hercegnője a mágnás-leányok közt. A legfiatalabb ő az egész illatos nyájban. Hiszen nincs még tizenhatéves. S ő, a legérettebb, a legokosabb mégis. A Belvedereben még a történetét is tudja minden képnek. Ő adja legjobban számon a históriát, s még a fizikában is ő a legkülönb. E mellett rajong minden sportért. Zongorázik és hegedül. Kleopátra csoda-leány. Csak újabban jéghideg. Nincs egyetlen barátnője sem.

Büszke és elvonult. Az újabb levelek így szóltak Kleopátráról, s nagyon örvendezett ennek nyíri Gutberger Zsolt. Így-így. Adja vissza a leány, a mit a fiúk elvettek. Úzze el büszke Kleopátra azt a hitvány asszony-árnyat, a ki az anyja volt, míg árny nem volt.

És betelőben volt a három év, a mely az előkelő bécsi palotában Kleopátrát egyre csodálatosabban szókének látta, s jött egy igen lármás május. Az illatos leánykákat gyakorta sétáltatták még illatosabb bécsi parkokban. Olykor még a Práterben is. Talán itt látták meg egyszer az illatos leánykák mosolygó, bolondos grimaszokkal s orrocskáikat fintorgatva a csavargó olaszt, akin piszkos, bársonyálmú ruha s lebernyeg lógott. Virágos fákat s napfényt akart a vásznára erőszakolni a lompos csavargó. Nyomorúságosan, nehezen ment ez. A haszontalannak csak álmos szíve volt, nem álmot adó. Csak vágya s kevés ereje. Hanem barna arcával, égő szemével, bajuszkájával, homlokára csapzott fekete fürtjeivel, egész különös és szemetes valójával átkozottul érdekes volt a csavargó.

A finom leányok a séta után napokig róla beszéltek. Csúfolódtak. Bosszantgatták egymást vele. És különös a sors. A sétáló leányok nemsokára újra és másutt találkoztak az olással. Valami külvárosi sikátorba tévedtek. Egy kis alacsony ház nyitott ablakában állott a festő. Még mindig a virágos fákat s a napfényt erőltette. Az arca fájdalmas volt. A kis rozoga festőállványon haragosan rúgott egyet, mikor a

leányokat észrevette. Ingujjban volt, s fütörészve nézegetett a sok-gardedámú illatos nyáj után.

A grófleányok egyik-másika huncfutul, titokban visszaintegetett felé. Kleopátra két komoly tanító hölgy között lépkedett leghátul büszkén, királynői tempóban. Ekkoriban nyitottak voltak az ablakok a leányok hálósobáin. Májusvég volt. A kertben virágok illatoztak. Csodálatos holdas éjjel volt. Tizenegy óra. Csend mindenütt. Kleopátra fölkel az ágyából. A sötétben felöltözött. A matrác mélyéből előszedte a lopott, rejtett holmikat, a gyertyát, gyufát s papiros-füzetet. Fojtott zokogással égette el Kleopátra a "Napló" című rongyos papírcsomót. Az illat, a késő tavaszéji levegő mámorítóan ömlött a szobába. Egyedül hált Kleopátra s a földszinten. Leugrott az ablakon. Két méter volt: semmiség. A magas kerti kőfal összeszebezte a kezét, s mégis átmászott rajta. Szaladt... Nyíri Gutberger Zsolt ez éjszakán vívhatta legrettenetesebb harcát a sápadt asszony-árnnal. Borzalmas álmai lehettek ez éjjel nyíri Gutberger Zsoltnak. Föl is ordíthatott talán álmában. Ez az óra volt az, a melyben nyíri Gutberger Kleopátra, kint állván a májusvégi éjszakában egy sikátori kunyhó előtt, zokogva vert kezeivel egy ablakot, s mikor részegszerű kacagással, forró karokkal rohant ki az olasz csavargó, a nagyon rossz piktor, átnyalábolta Kleopátrát, s vitte a rosszul festett virágos fák s lelketlen napfény vászna mellé, az egyágyas, nyomorúságos zugba...

1910

Kosztolányi Dezső: Tükörponty

Azt tervezték, hogy tükörponty lesz ebédre.

Reggel a szakácsné a piacon vásárolt egy hatalmas tükörpontyot, háromkilóst, nyolc pengőért.

Később a ház asszonya másképp határozott. Meghagyta, hogy csak vacsorára készítsék el, paprikásnak, mert közben vendégei ígérkeztek estére.

Amikor a két fiú – az egyik harmadik elemis, a másik első gimnazista – hazajött az iskolából, künn a konyhában, a szakácsné háncsszatyrában, a zöltség között fölfedezte a tükörpontyot. Újságpapirosba volt csomagolva.

Nyitott szeme mereven bámult. De a hal szeme mindig nyitott, mindig üveges, mint a haldoklóé vagy a halotté.

Még élt.

Ha hozzáértek, ficánkolt, csapkodott a farkával, hápogva tátogatta száját.

Nyomban nekiláttak élesztéséhez. A kisebbik – mint egy mentő – mesterséges légzést akart alkalmazni. De a nagyobbik megtöltött a vízvezetéknél egy tálal, s belécsusszantotta.

A tükörponty boldogan lélegzett föl elepedt kopoltyújával. Imbolyogva mozgolódott, neki-nekihuppant a tál mázas falának. Szűknek találta birodalmát. Úgy rémlett, hogy egy kissé csodálkozik.

Ebéd után a fiúk belopózkodtak a fürdőszobába. A fehér, zománcos kádat majdnem színültig eresztették vízzel, titokban behozták a tálal, s tartalmát – a hallal együtt – beleöntötték a kádba.

A hal egyszerre nyilallni kezdett tág szabadságában: lemerült a fenékre, a fölszínre bukott, keringett, bukfencezett, hancúrozott édes elemében. Ezüst páncélinge, csillogó, hősi vértete tündöklött a

villanyfényben. Úgy érezte ott magát, mint hal a vízben.

Mihez is hasonlított? A gyermekek rájöttek, hogy leginkább ahhoz a fölhúzható bádognalhoz hasonlított, mellyel évekkkel ezelőtt egy balatoni nyaralásuk alatt játszottak.

Uzsonna idején könyörögtek anyjuknak, hogy legalább holnapig ne ölesse meg. Szerencsájük volt. A vendégek délután telefonon lemondtak. Így a vacsora is baj nélkül múlt el.

Másnap azzal álltak elő, hogy szeretnék megfigyelni, mint alszik éjjel a hal. Harmadnap a táplálkozást tanulmányozták, kenyérmorzsát, narancshéjat, datolyamagot dobáltak a kádba, s várták, melyiket eszi meg. Negyednap vasárnap volt, barátaik jöttek, a vízben művihart kavartak pingpong lapátjaikkal, csorgatták a zuhanyt, hogy a hal egy nyári záporban képzelje magát, gramofonjukat is odahozták, hangversenyt adtak tiszteletére.

Napról napra új mesékkel szerelték le szüleiket, akár az odalisk a vérszomjas kalifát. Már nevet is adtak a tükörpontynak. Fricinek keresztelték el.

Két hét múltán anyjuk már dühöngött. Fürdőszobája olyan szagú volt, mint egy konzervdoboz.

Egyszer, fürdés közben hajára tapadt valami undok, nyákos halétek is.

Reggel, amikor fürdöttek, Fricit a szobalánynak a tálba kellett helyezni, aztán kimosni a kádat, friss vizet eresztetni s a halat visszatenni különös víztartójába. Mindez fölöttébb körülményes volt. A szakácsné köszörilte kését.

Erre a kisfiú azt indítványozta, hogy "engedjék szabadon". De vajon hová mehet egy tájékozatlan hal, melyet a körútra tesznek?

A nagyobbik arra kérte apját, hogy dobják vissza a Dunába, ahonnan kihalászták.

Ez az indítvány győzött. Fricit mégse lehetett megenni. Jó ismerőseinket ugyan néha meggyilkoljuk, megenni azonban nem esszük meg őket. Csak távolibb ismerőseinket esszük meg.

Egy ködös, őszi este az apa elindult két fiával. Miután Fricitől érzékenyen elbúcsúztak, betették abba a háncsszatyorba, amelyben idehozták. A háncsszatyrot a kisebbik fiú cipelte.

A Lánchíd közepén mindhárman megálltak. Tanakodtak, melyikük dobja be? A kisebbik fiú próbálta kiemelni a szatyorból, de kezéből untalan kisiklott.

Már-már jókora csoport keletkezett köröttük kíváncsiakból. Ezek nem értették, mi az ördögnek visznek a Dunába halat, ahol annyi a hal? Akadtak olyanok is, akik gyanakodtak. Bűntények áruló jeleit szokás a Dunába vetni.

Az apa idegesen rászólt nagyobbik fiára, hajítsa már a vízbe azt a ronda dögöt. Ez összeszedte minden lelkierését, megmarkolta, leejtette a sötét mélységbe.

Most a gyermekek a híd korlátjára könyökölve percekig néztek utána. Hallották, amint cuppant a vízben, látták pikkelyei derengő csillámlását, sőt azt is látták, amint találkozott fiaival, s virgoncan feléjük úszott.

Ballagtak hazafelé az üres szatyorral. Egy szót se szóltak. Sajnálták a halat.

Apjuk se beszélt.

Ő azon tűnődött, hogy ez a kaland – a kellemetlenségeken kívül – pont nyolc pengőjébe került. De lehet-e nyolc pengőért ilyen kitűnő játékszert kapni?

Az a gondolat is boldogsággal töltötte el, hogy fiai ennyire jószívűek. Szentül hitték mind a ketten, hogy végképp megmentették a hal életét. Az nem jutott eszükbe, hogy előbb-utóbb ismét kifogják, eladják a piacon, s akkor – e kis vendégszereplés után – mégiscsak föltálatják, sülve vagy paprikás lében.

Azóta már bizonyára meg is ették mások.

Nem ők. Mert ők többet nem vettek tükörpontyot.

1930

Vörösmarty Mihály: Országháza

A hazának nincsen háza,
Mert fiainak
Nem hazája;
Büszke fajnak
Küzdő pálya,
Melyen az magát rongálja,
Kincsnek, vérnek rossz gazdája.
És oh szégyen! rosza, jóra
Még szavazni jár dobszóra.
Ura s rabja millióknak
Kik gyűlölnék és dacolnak;
Zsarnok, szolga egy személyben
Ki magával sincs békében.
S vaseszével
Jégszivével
Fölmerül a külfaj árja,
A meleg vért általjárja,
És a nemzet áll fagyottan
Tompá, zsibbadt fájdalomban.
Nincsen egy szó
Összehangzó
Honfiaknak ajakáról,
Nincsen egy tett
Az eggyé lett
Nemzet élete fájáról.

A hazának nincsen háza. Mért?
Volt idő, midőn nevére
Fölkelének, s amit kére
Nem keresvén cifra szóban,
Ami a szív legmélyén van,
Aadtak drága bért,
Aadtak érte vért.
Most midőn leszállt a béke
S a vérontó harcnak vége,
S a hazának,
Mint anyának,
Aki gyermekei körében
Áll ragyogva örömében,
Földérülne boldog napja:
Most fejét szenny s gyász takarja.
Földön futva,
Bujdokolva,
Mint hivatlan vendég száll be
A szegény s kaján telekbe,
Hol nevét rút ferdítésben

Ismerik csak átokképen.
Neve: szolgálj és ne láss bért.
Neve: adj pénzt és ne tudd mért.
Neve: halj meg más javáért.
Neve szégyen, neve átok:
Ezzé lett magyar hazátok.

1846. június - augusztus (?)

Babits Mihály: Alkalmi vers

Ó, mikor oszlik már a köd?
hol késik a vigasztaló?
Örvények és sziklák között
hogyan ing a kis magyar hajó!

Nekem már sírni sem szabad,
talán összerendezni sem
ha látom, hogy a forгатag
elkapja egy-egy kedvesem.

És átkoznom sem a vihart
s kiáltanom borzadva, hogy
csekély deszkánk talán kitart,
de drága vérünk színe fogy.

Nem volna jobb-e, magyarok,
míg rázza hab a mély kabint,
kik itt vagyunk még, egy marok
szorosán összebújni mind?

Dalolni tán vigasztalót,
S vigyázva lesni hol derül,
és szólni: „Kösd ki a hajót!”
ha partot látnánk messziről?

De jaj, bajában sem barát,
magyar sem érti a magyart,
civódik mint a rossz család,
s olykor még áldja a vihart:

Ó, szörnyű! még dicsérgeti,
mert rab túróvé edz a seb,
s e néma szolgaság neki
vére vérénél kedvesebb.

Ők amíg vérük vére hull
úgy védik itthon a hazát
hogy szívbe fojtják zsarnokul

a gyermekeknek igazát.

Igy jártam én is – nem rege –
és úgy vagyok már, úgy vagyok,
mint rossz családnak gyermeke,
kit egyre vernek a nagyok.

De csitt! duzzogni nem szabad,
szivem! jutalmat ne keress!
Jutalmul: mindig légy szabad,
s ha nem szeretnek is: szeress!

Gondold, hogy könny és vér pereg,
s van méltóbb annyi fájdalom:
s ne sírj, ha vernek, mint gyerek,
hanem zengj, mint a cimbalom!

1916

Csáth Géza: Fekete csönd

Leírom ide, doktor úr, hogy miről van szó. Az öcsémről, a szőke, piros képű kisfiúról, akinek sötét szemei mindig a messzeségbe néztek. És még egy dolgról. A fekete csöndről.

Egyszerre nőtt meg.

Tegnap este még egészen kicsiny, kedves, pötyögő gyermekecske volt. És reggelre nagy kamasz lett. Iszonyú izomzattal, vastag sörtehajjal és gonosz, égő, félelmes szemekkel. Ó, hogy fáj a szívem ezen a reggelen. Tudtam, éreztem... hogy jó a fekete csönd. Óriási denevérszárnyakon.

Tele lett a rózsabokros, tiszta kis udvarunk utálatos, bűzös dudvával. A ház tetejéről lehullott a cserép, s a falakról lepattogott a vakolat.

S jöttek borzasztó éjjelek. Kishúgaim álmukból hangosan fölsírtak. Apám meg édesanyám meggyújtották a gyertyát, és álomtalan, üres arccal néztek egymásra. Senki se tudta, mi történik, és mi fog történni. Csak én. Csak én. Én éreztem, hogy jó a fekete csönd.

Richard, az állati, undok kamasz, pénteken kitépte az udvaron a fiatal fákat, és lassú tűzön megpirította a fehér cicát, az Anikóét. A kis állat irtózatosan vonaglott, amíg gyenge, rózsaszínű bőre barnára pörkölődött.

Hogy sírtunk mindannyian. Richard pedig röhögve otthagyt bennünket.

Éjjel betört a zsidó boltjába, és kiszedte a pénzt a fiókból. Elszaladt vele, és elszórta az utcán. Reggel az ágyában aludt, amikor láttuk, hogy át van lőve a tenyere. A csendőr lőtte át. Édesanyánk letérdelt az ágy mellé, és gyengéden lemosta a vért. Richard nyugodtan aludt.

Ó, milyen utálatos volt.

Körülállottuk és sirattuk Richardot, a szőke, piros képű fiúcskát. És szorongva vártuk mindannyian a fekete csöndet.

Az édesapám egyszer kétségbeesve rákiáltott:

– Richard! Te gaz, gonosz állat, menj közülünk, ne lássunk többé!

Richard nem szólt semmit, de megette a húst mind, ami a tálban volt. A húgaim sóvárogva nézték, amint felfalta az ételt egymaga. Az apám az édesanyámra tekintett. Könnyes volt a szemük. Láttam, hogy apám halálsápadt, reszket. Félt Richardtól.

Fölugrottam és arcul ütöttem Richardot. Ő a falhoz vágott engem, és kirohant a szobából.

Lázasan feküdtem az ágyamban. Még vérzett is a fejemen a bőr, ahogy Richard megcsúfolt. Akkor jött meg. Éjjel. Betörte az ablakot, s a szobában termett. A szemeim közé vigyorgott, és rikácsolva beszélt:

– Fölgyújtottam az ispán házát, mert a lánya benn alszik a szobában, hófehér ágyban. A melle lassan emelkedik fel-le. Azután belekap az ágyába a tűz. Az én tüzem. Tüzes ágyban ébred föl. És a fehér lábát sötétbarnára csókolja a piros tűz. És kopasz lesz a feje is, mert a haja elég. Kopasz! Hallod, kopasz! Az ispán gyönyörű szőke lánya kopasz lesz.

Elvittük Richardot az orvoshoz. Azt mondta, hogy Richard bolond.

Miért lenne bolond? Miért éppen bolond?

Nem, ó, nem. Mindez a fekete csönd miatt volt. Jól tudom én azt.

Elvittük a bolondokházába. Amikor észrevette, hogy az ápolók megfogják, nekik esett. Véresre verte valamennyit. Azok aztán megkötözték, és vaspálcákkal ütötték dühös káromkodások közben. Richard véres tajtékot köpött a szájából, és bömbölt. O, de hogyan, milyen iszonyatosan süvöltő hangon. Megtöltötte a hangja a levegőt, mérföldekre.

Mikor apával hazautaztunk a tébolydából, észrevettem, hogy a vasúti kocsik sarkai is tele vannak azzal az iszonyatos hanggal. Ha odaértél az ujjaddal valahová, menten kitört az elrejtőzött szörnyű bömbölés.

Richard még az éjjel hazaszökött. Széttörte az ablak vaspántjait. Leugrott az útra. A homloka bezúzódot. De azért hazajött. Szaladva.

...És nyomában a fekete csönd.

Hajnal volt, három óra. Ébren voltam, amikor Richard hazaért. Jól hallottam mindent. A kapun mászott be.

A fekete csönd pedig beborította a kis házunkat nedves, undok szárnyaival.

A virágok elhervadtak a kertben. Az alvókat nehéz, kínos álom lepte meg. Csikorogtak az ágyak, nyögő, fájdalmas sóhajtások hallatszottak.

Csak én voltam ébren, és füleltem.

Richard halkan átsietett az udvaron. Bejött a szobánkba, ahol azelőtt együtt aludtunk. Én nem mertem mozdulni. De Richard nem is törődött velem. Zihálva ledőlt az ágyra és aludt.

Ezután úgy történt minden, ahogy a fekete csönd akarta. Ránehezedett a mellemre, és belebújt a vérem csöppjeibe. Irtózatoss volt. Menekülni akartam tőle, de odaköltözött az ágyamhoz, és károgva a fülemből sügött iszonyú rémségeket.

Fölkeltem. Előkerestem a kötelet. Egy erős hurkot kötöttem rá, és odalopóztam Richard ágyához.

Úgy éreztem, mintha az agyvelőmet és a vállaimat mázsás kövek nyomnák. A térdeim roskadoztak.

Nagy, véres feje alatt átdugtam a kötelet, és belefűztem a végét a hurokba.

Egy kicsit vártam.

Richard mélyen hörgő lélegzettel aludt. Jól tudtam, hogy ha fölébred, megöl mindannyiunkat, hogy rá fog ütni öklével édesapánk szomorú arcára, hogy a hajuknál fogva végigvonszolja kis hűgaimat az udvaron. Nem is haboztam hát egy pillanatig se. Teljes erővel nekifeküdtem a huroknak. Richard levegő után kapkodott, de nem ébredt föl; azután egy iszonyút nyögött, és kirúgta az ágy fenekét. Állati nagy teste vonaglott a kezeim között, de nem sokáig.

Egyszer csak hallottam, amint a fekete csönd elkezd kacagni. Őrületesen, hangtalanul. Elöntött a hideg rettegés.

Richard kihűlt teste összezsugorodott a kezeim közt.

Gyertyát gyújtottam.

Az ágyban egy kis gyöngö gyermek feküdt. Szederjes kék arccal.

Az én kis bolondom volt, a szőke, piros képű, petyegő Richard öcsém. És sötét szemei a végtelenbe néztek.

A fekete csönd pedig – tisztán hallottam – kacagott.

Azt szeretném, hogy ne halljam többé ezt a kacajt, mert akkor fáj nekem a hátamban és a fejemben, és nem akarom látni a kis Richard sötét szemeit, amelyek a végtelenbe merednek; mert ez összeszorítja a torkomat, és sohase tudok aludni. Egyáltalán, doktor úr, nem tudok rendesen aludni.

1908

Húrok

Ballai László: Fesztivál Kaposvárott

Magyarország a fesztiválok országa lett. Különösen, ami a nyári időszakot és a gasztronómia tárgykörét illeti. Van itt rétes-, lecsó- de még ribizlifesztivál is. Javasolnám még a habarás-, rántás-, passzírozásfesztivál bevezetését. Persze a komolyzenei kínálatban is több tucat rendezvény szerepel. Elvileg. Mert, ha valaki például a Bartók rádióból tájékozódik, az megtudhatja, hogy a FESZTIVÁL nem más, mint a Kaposvári Nemzetközi Kamarazenei Fesztivál. Amelyre ugyanis a tisztelt stáb élőközvetítésre is kitelepült.

Már tavaly feltűnt, hogy erről az újonc fesztiválról több előadást közvetítettek, mint talán az összes többi – rangosabbnál rangosabb – eseményről együttevve. Még hozzá azért, mert e déltájt közvetített hangversenyeken különösen zavaró volt, hogy mennyire nem komolyzenei rendezvényekre való közönségből tevődik össze a hallgatóságuk, akik már az utolsó hangokba beletapsolnak, akik kurjongatnak, füttyögetnek, hangért cserébe sokkalta nagyobb hangzavart kelteni járnak a hangversenyekre. És ilyen esetben persze mindenekelőtt nem a – többnyire közepes színvonalú – előadókra kíváncsi az ember, hanem hogy hol esett meg mindez. És Kaposvárott és Kaposvárott és Kaposvárott.

Már évekkel ezelőtt feltűnt, hogy Kokas Katalin brácsista mennyire felülreprezentált a magyar sajtóban. A Bartók rádióban például a 2010-es esztendőben a magyar zenészek közül ő szerepelt a legtöbbet, és

nem volt olyan hét, amelyen ne hallgathattuk volna meg legalább háromszor a felvételeit. Azt nem lehet mondani, hogy az interjúk után csalódást okozott volna a hangszeres előadás. Mert miképp az interjúkat imbolygóvá tették a lapos köznyelvi fordulatok, úgy csúszkáltak a hangszerek egymáshoz képest a kamarazenei koncertek közben, mintha a zenészek jégen közlekedve muzsikáltak volna, és a korcsolya minden kisiklása, fennakadása óhatatlanul kihatott volna a hangok, az összhangzat megformálására. Ez a ritmikai pontatlanság különösen a Bartók-művek esetében volt zavaró, amelyeknek helyes előadásmódját pedig kiemelkedően fontosnak aposztrofálta Kokas Katalin. Interjúsorozatának egyik darabjában fel is lebbentette a fátylat a titkáról: miután önálló művészi pályára lépett, mindenkit megkeresett, akivel kapcsolata volt a Zeneakadémián, vagy aki a magyar komolyzenei élet kiemelkedő reprezentánsa. A korunkban könnyen feledésre ítélt, esetleg a közismertség partvonalára lökött jeles művészek, zeneszerzők persze boldogan adták akár egész kapcsolatrendszerüket is a kedves megszólításért cserébe. Ezt a tevékenységet a marketing *networking*nek nevezi.

Kokas Katalin *networking* munkája olyan sikeresnek bizonyult, hogy már kinőtte a Zeneakadémia, a magyarországi és külföldi koncertpódiumok és a Bartók rádió kereteit, és egy nemzetközi kamarafesztiválért kiáltott. Ezt – az ő művészeti vezetésével – idén már másodszor rendezték meg, és legnagyobb döbbenetemre ebben az évben már a Bartók rádió is leköltözött, hogy a helyszínről tudósítsa hallgatóit. Mindez akár még helyes is lehetne, ha nem lennének Magyarországon sokkal patinásabb és nívósabb fesztiválok, amelyekről csak egy-egy tudósításból értesülünk. De lehet-e egyáltalán a Kaposvári Nemzetközi Kamarazenei Fesztiválnál nívósabb rendezvény Magyarországon?

A kitelepült riporter, a megszólaltatott szervezők, a művészek, a fesztiváligazgató és végül maga Kokas Katalin is mind azt a kérdést boncolgatták, hogy egy már tavaly a tökéletességig emelt rendezvény színvonalát miképp lehet tovább fokozni. Minden interjúalany bátran vállalta a perfekció legmagasabb grádicsát, és egyértelműnek tartotta, hogyha jövőre is ugyanolyan kiválóan dolgoznak, akkor még jobb is lehet a színvonal (a tökéletesnél). Én pedig amondó vagyok, hogy további javulás már csak azzal érhető el, ha Kokas Katalint páratlan marketingmunkájáért a Harvard Egyetem dísz- és tényleges doktorává avatják, különös tekintettel arra, hogy még brácsázni is tud.

Kapcsolat

Impresszum

Alapító szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu